

ESS EUROPEAN SOCIAL SURVEY
MAGYARORSZÁG

A MAGYAR TÁRSADALOM DEMOKRÁCIAKÉPE

ESS MAGYARORSZÁG GYORSJELENTÉS I. 2013

Szerzők:

MESSING VERA – RÓBERT PÉTER – SÁGVÁRI BENCE – SZABÓ ANDREA

Szerkesztő:

SZABÓ ANDREA

mta tk

MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

A MAGYAR TÁRSADALOM DEMOKRÁCIAKÉPE
ESS MAGYARORSZÁG – GYORSJELENTÉS I., 2013

© MESSING VERA, RÓBERT PÉTER, SÁGVÁRI BENEC, SZABÓ ANDREA (SZERZŐK)

© SZABÓ ANDREA (SZERKESZTŐ)

© MTA TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

Minden jog fenntartva! All rights reserved!

Kiadja: Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont (MTA TK)

Olvasószerkesztő: Ferenczi Tünde

ISBN: 978-963-7372-87-2

Az ESS Magyarország vizsgálat támogatója:

OTKA NN 101 921

OTKA NN 101 922

Az ESS-kutatás az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpontban készült

Kutatásvezető: Róbert Péter, Messing Vera

Kutatás nemzetközi koordinátora: Ságvári Bence

Adatfelvételt végző cég: TÁRKI Zrt.

Felelős kiadó: Körösenyi András
MTA TK
2013

A MAGYAR TÁRSADALOM DEMOKRÁCIÁKÉPE

ESS MAGYARORSZÁG – GYORSJELENTÉS I., 2013

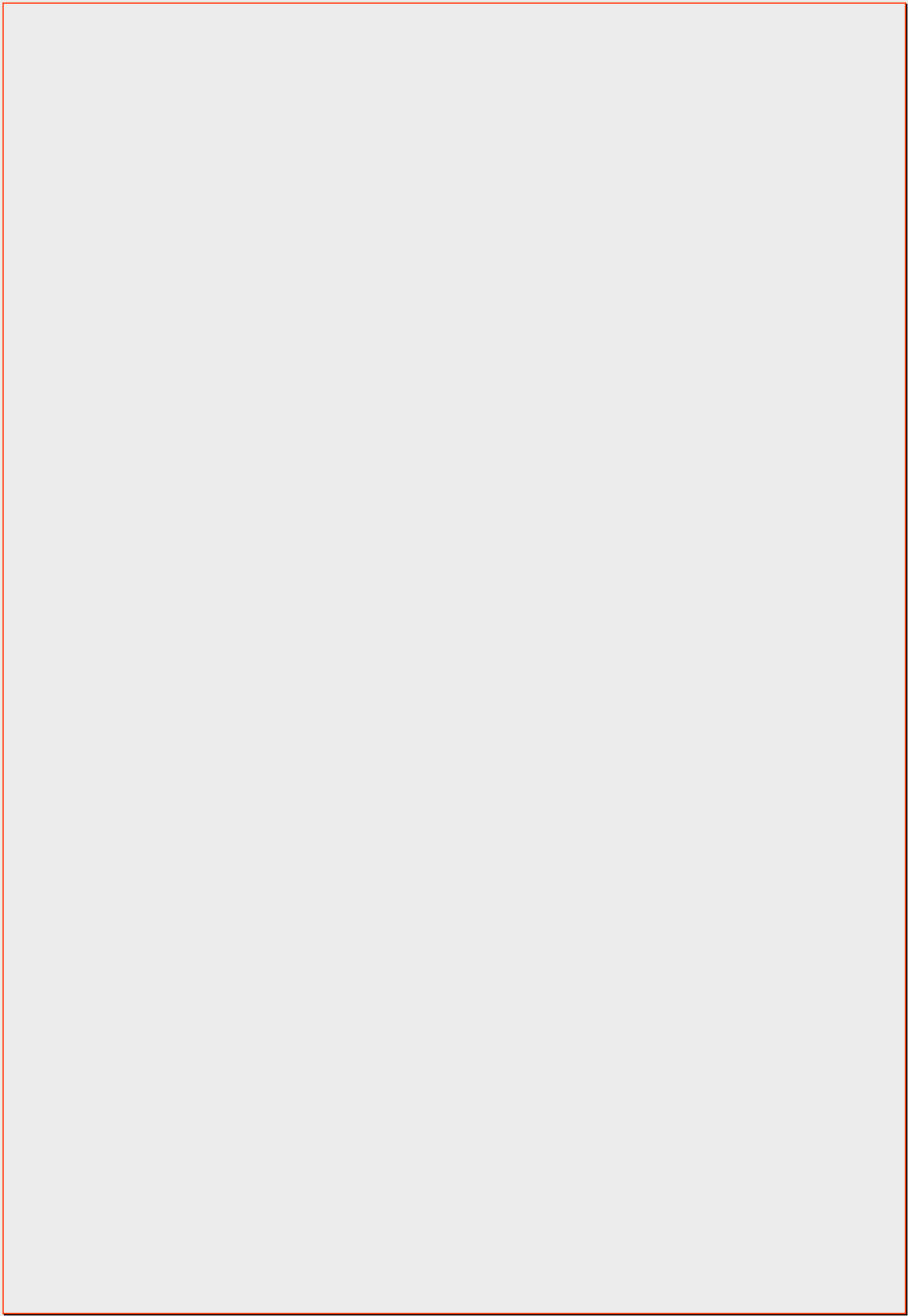
SZERZŐK:

MESSING VERA – RÓBERT PÉTER – SÁGVÁRI BENCE – SZABÓ ANDREA

SZERKESZTŐ:

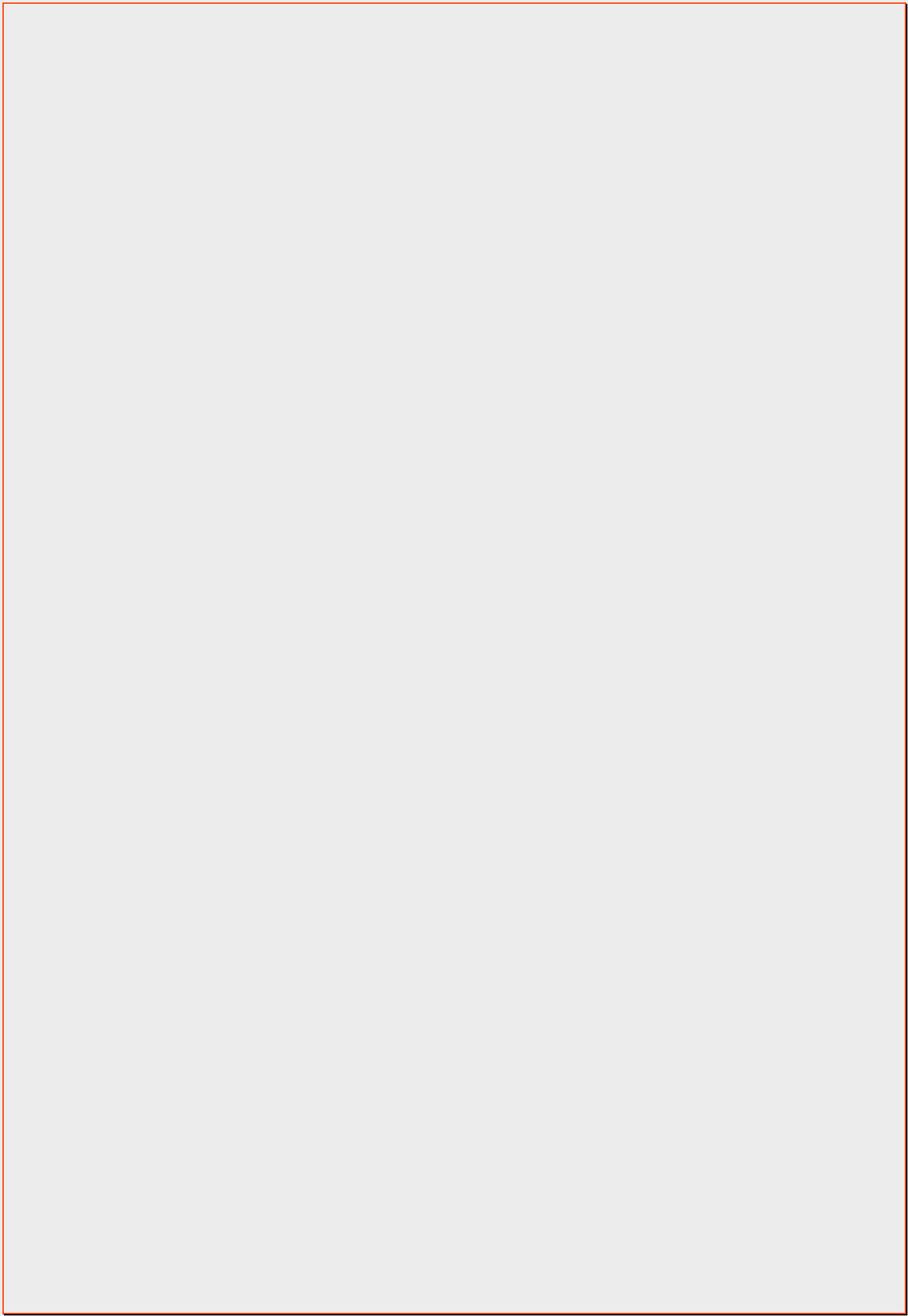
SZABÓ ANDREA

MTA TK
2013

TARTALOM

Tartalom	3
Előszó	7
Az ESS-vizsgálatok módszertana	7
A kutatás legfontosabb eredményei	9
Az „ideális demokrácia”. Hogyan gondolkodik a magyar társadalom a demokráciáról általában?	11
A különböző társadalmi rétegek, nagycsoportok véleménye az ideális demokráciáról	15
A demokrácia feltételeinek megvalósulása Magyarországon. A demokrácia érzete a jó módúak luxusa?	21
A különböző társadalmi rétegek, nagycsoportok véleménye a demokrácia megvalósulásáról	23
Demokráciadeficit Magyarországon?	27
A különböző társadalmi rétegek, nagycsoportok véleménye a demokráciadeficitről	28
Vélemények a „létező” demokráciáról, 2002–2012. Tartós tendenciák!	33
A különböző társadalmi rétegek, nagycsoportok véleménye a demokráciáról	36
Ábrák és táblázatok jegyzéke	41

ELŐSZÓ

A Magyar Tudományos Akadémia Politikatudományi, illetve Szociológiai Kutatóintézete (2012-től Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont néven) 2001 óta vesz részt abban a nagyszabású, több mint 30 országra kiterjedő európai együttműködésben, amely European Social Survey (ESS) (www.europeansocialsurvey.org) néven ismert.

A projekt célja politikai értékekre és állampolgári attitűdökre vonatkozó survey jellegű vizsgálat megvalósítása, ennek alapján adott kutatási kérdések politikatudományi és szociológiai jellegű elemzése, figyelembe véve az országok közötti, valamint az egyes országokon belül a lakosság demográfiai és társadalmi jellemzői alapján megmutatkozó különbségeket. Az ESS így az európai lakosság politikai és társadalmi véleményeinek, értékeinek, attitűdjeinek monitorozását valósítja meg az időbeli változás és a nemzetközi összehasonlítás céljával.

A cél érdekében a kérdőívben szereplő kérdések egyik része vizsgálatról vizsgálatra szó szerint ismétlődik, lehetővé téve, az egyes országok vonatkozásában az időbeli változások vizsgálatát. A kérdőív másik részében szereplő kérdésblokkok egy-egy konkrét témával foglalkoznak annak érdekében, hogy az adott téma vizsgálata mélyen és összetettebb módon valósuljon meg. Az ESS 2012 őszi kutatásában az

egyik ilyen kiemelt téma **a demokrácia értelmezése és értékelése** (understandings and evaluation of democracy) volt, amivel kapcsolatban Magyarország vonatkozásában ez a jelentés az eredmények első közlése.

Fontos hangsúlyozni, hogy a kutatás során feltett, a demokráciára vonatkozó kérdések kidolgozása egy nemzetközi kutatócsoport munkáján alapul, ezek nem feltétlen tükrözik a téma jelenlegi magyarországi kontextusát.

Az ESS vizsgálatok módszertana

A projekt keretében két évente kerül sor empirikus adatfelvételre, egy körülbelül egyórás kérdőív lekérdezésére, amelyben a kérdések szövege és sorrendje megegyezik minden országban, és a kérdezettek kiválasztása is azonos elvek és módszertan alapján történik.

A kutatások az egyes országokban a 15 éven felüli népességre vonatkoznak **nem, életkor, lakóhely és iskolai végzettség** szerint, a minta nagysága **1500–2000** fő között mozog.

Az adatfelvétel személyes megkérdezéssel történik, a kérdezőbiztosok a lakásukon keresik fel a mintába került, statisztikai véletlen módszerekkel kiválasztott személyeket, akiket válaszaikkal és adataikkal együtt a kutatás anonim módon kezel.

Az eddigi ESS adatfelvételi évek: 2002, 2004, 2006, 2008, 2010 és 2012. **Magyarország az ESS mind a hat hullámában részt vett.**

A hatodik hullám adatfelvételét a TÁRKI Zrt. készítette 2012. november és 2013. január között. A minta elemszáma 2014 fő.

A projekt keretében a magyar adatokból előállított angol nyelvű, nemzetközi sztenderdeknek megfelelő adatbázis bekerül az ESS adatbankjába, amit a norvég NSD kezel. Ott a többi ország hasonló adataival együtt ingyenesen és szabadon érhető el akadémiai jellegű kutatások és elemzések céljára.

Jelen gyorsjelentés az ESS hat hullámának adataiból készített elemzések első része. Ahogy erre fentebb utaltunk, ebben a gyorsjelentésben a magyar társadalom demokráciáról vallott nézeteit, felfogását ismertetjük leíró jelleggel (egyváltozós statisztikai elemzések segítségével). A gyorsjelentés műfajából adódóan nem pótolja a témák mély, tudományos megalapozottságú vizsgálatát. A mélyebb elemzéseket egy 2013 végén megjelenő tanulmánykötetben közöljük.

Az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont az ESS hatodik hullámának adataiból további témákban tervezi gyorsjelentések kiadását.

2013. június

A Szerzők.

A KUTATÁS LEGFONTOSABB EREDMÉNYEI

1. A magyar társadalom egyértelmű körvonalakkal rendelkező, a hétköznapi sztereotípiáktól némiképp eltérő demokráciaképpel bír. A demokrácia kritériumainak fontossága között alig van különbség; 2012 végén, 2013 legelején gyakorlatilag mindent egyformán, nagyon fontosnak tartottak a válaszolók.
2. A demokrácia kritériumainak megvalósulásával való elégedettség már jobban „szór”: a szólás és kormánykritika szabadságát az átlagosnál valamivel magasabbra, eközben olyan szociálisminimum-elemek megvalósulását, mint a jövedelmi különbségek csökkentése vagy a szegénységtől való védelem jóval alacsonyabbra értékelték.
3. A demográfiai változók szerint a település típusa és a szubjektív anyagi helyzet alapján láthatóak értékelhető különbségek, de a máskor olyan fontos jellemzők, mint a kor vagy iskolai végzettség nem okoznak jelentős véleménykülönbségeket a demokrácia kritériumainak megvalósulása kapcsán.
4. A 15 éven felüli népesség válaszai alapján jelentős demokráciadeficit mutatható ki Magyarországon. Minden demokráciaképző kritérium esetén alacsonyabb osztályzatot kapott a „létező”, mint az „ideális”¹ demokrácia.
5. A különbségek azonban jelentős eltérést mutatnak az egyes kritériumok között. A legnagyobb deficit a szociális szempontok (jövedelemegyenlőtlenségek csökkentése, szegénység elleni küzdelem) kapcsán mutatkozik. Ezekben az esetekben az ideális és a létező demokrácia között legalább 5 átlagpont különbséget találtunk. Jelentős továbbá a deficit a jogvédelem, jogegyenlőség területén is (4 pont körüli értékek).
6. A demokrácia alappillérét jelentő kérdésekben, mint a kormány leválthatósága, a szabad választások, a bíróság előtti egyenlőség közepes mértékű a demokráciadeficit (3 pont körüli értékek). Kisebbségi deficit (2 pont vagy az alatt) mutatkozik a kormány bírálhatósága, a szólás szabadsága és a nyilvánosság kérdéseiben.
7. A fővárosban élők kiemelkednek szinte minden állítás kapcsán azaz, hogy az itt élők körében a demokráciadeficit érzete kisebb, míg a megyeszékhelyen élők érzik kiugróan rossznak a demokrácia helyzetét Magyarországon.
8. Az ESS-felvételekben 10 évre visszamenőleg vizsgálható a demokráciával való általános elégedettség alakulása. E kérdés alapján, 2012 végén egy 0–10 értékű skála középpontjánál valamivel alacsonyabbra (4,5) osztályozták a demokráciával való elégedettséget az emberek Magyarországon. Ez inkább a demokráciával való elégedetlenséget jelenti. A

¹ „Ideálisnak” neveztük azt a demokráciát, amelyet a válaszadók által fontosnak tartott szempontok rajzolnak ki.

demokrácia átlag alatti értékelése annak tudható be, hogy többen vannak a nagyon elégedetlenek, akik a skálán 0–2 értéket adtak a demokrácia működésének, mint a nagyon elégedettek, akik a skála 8–10 értékeit jelölték meg.

9. A demokrácia megítélése 2012 legvégén lényegében azonos volt, mint a 2010-ben. Hasonló módon 2010 és 2012 között kevés változás tapasztalható a gazdasággal, az oktatással vagy az egészségügygel való elégedettség szempontjából. Csupán egy elégedettségi szempont, a kormányzat teljesítményével való elégedettség esetében mérhető nagyobb visszaesés 2010 és 2012 között. Tízéves távlatban visszatekintve a demokráciával és a kormányzattal is a 2002-es mérés során voltak a legelégedettebbek a magyar választók, míg a mélypont 2008-ban volt.

10. A demokráciával való elégedettség nemzetközi összehasonlításban alacsonyabb szintű Magyarországon, mint ami az európai országok átlaga, és ez az elmúlt 10 évben mindig így volt.

11. A demokráciával nagyon elégedetlenek elsősorban az alsó-középosztálybeliek, a szakmunkás végzettségűek, a megyeszékhelyen élők és a szegények. A legelégedettebbek viszont a Budapesten élők, az értelmiségiek és a jómódúak.

AZ „IDEÁLIS” DEMOKRÁCIA – HOGYAN GONDOLKODIK A MAGYAR TÁRSADALOM A DEMOKRÁCIÁRÓL ÁLTALÁBAN?

Az ESS 2012 végén készült hatodik hullámának legfontosabb kérdés-blokkja a kutatásban részt vevő országok társadalmának demokráciaképét vizsgálta. A kérdésblokkban található kérdések arra adnak választ, hogy egyrészt az adott nemzet tagjai számára milyen jellemzőkkel írható le a demokrácia „általában”, van-e a kollektív tudatban „ideális”, normatív demokráciakép, milyen elvárásokat fogalmaz meg a társadalom a demokrácia működtetőivel szemben. Másrészt a demokratikus működés hétköznapijait, a „létező demokráciát” is bemutatja a vizsgálat, azt, hogy a valóságban mennyire találkozunk a demokráciatudat, elvárás és a demokrácia kézzel fogható megvalósulása. Álláspontunk szerint az ideálisnak tekintett és a létező demokrácia közötti eltérés tükrözi leginkább a demokrácia valós állapotát Magyarországon.

Elsőkét egy 16 kérdésből álló, a nemzetközi kutatás vezetői által megalkotott, az országok összességére leginkább adaptálható kritériumrendszerrel kellett véleményezni.² Az állítások alapján egy 0-tól 10-ig terjedő, 11 fokú skálán kellett a kérdezettek-

nek értékelni és arra a kérdésre felelni, hogy mennyire tartják általában véve fontosnak a demokráciához, hogy

1. ... szabad és tisztességes országos választásokat tartsanak? (grafikonokon: szabad választás)
2. ...a szavazók megvitassák a politikát az ismerőseikkel, mielőtt eldöntik, hogyan szavaznak?
3. ...a különböző politikai pártok világos alternatívát nyújtsanak egymáshoz képest? (grafikonokon: pártalternatíva)
4. ...az ellenzéki pártok szabadon bírálhassák a kormányt? (grafikonokon: kormánybírálat, ellenzék)
5. ...a média szabadon bírálhassa a kormányt? (grafikonokon: kormánybírálat, média)
6. ...a média megbízható információt nyújtson az állampolgárok számára azért, hogy megítéljék a kormányt? (grafikonokon: média megbízható)
7. ...védjék a kisebbségek jogait? (grafikonokon: kisebbségek jogai)
8. ...hogyan a legfőbb politikai ügyekben az állampolgárok akarata érvényesüljön azáltal, hogy közvetlen népszavazáson szavazhatnak róluk? (grafikonokon: népszavazások)
9. ...a bevándorlók csak azután szavazhassanak az országos választásokon, ha állampolgárokká váltak? (grafikonokon: bevándorlók)
10. ...a bíróságok mindenkit egyenlően kezeljenek? (grafikonokon: jogegyenlőség)
11. ...hogyan a bíróságok megakadályozhassák, hogy a kormány túl-

² Mint minden összehasonlító nemzetközi kutatásban, az egyes országok sajátosságai nem minden esetben kerülhetek előtérbe. Emiatt az állítások a magyar viszonyok szempontjából talán nem a leghelyesebbek, de a komparativitás igényét ez szolgálja leginkább.

lépje a hatáskörét? (grafikonokon: bíróságok→kormány)

12. ... a kormánypártokat megbüntessék a választásokon, amennyiben rosszul végezték a munkájukat?
13. ...a kormány minden állampolgárát megvédje a szegénységtől? (grafikonokon: szegénységtől való védelem)
14. ...a kormány megindokolja a döntéseit a szavazóinak?
15. ...a kormány tegyen lépéseket annak érdekében, hogy csökkentse a jövedelmi különbségeket? (grafikonokon: jövedelemk. csökkenése)
16. ...a politikusok vegyék figyelembe a többi európai ország kormányának véleményét, mielőtt döntést hoznak? (grafikonokon: EU-i vélemények)

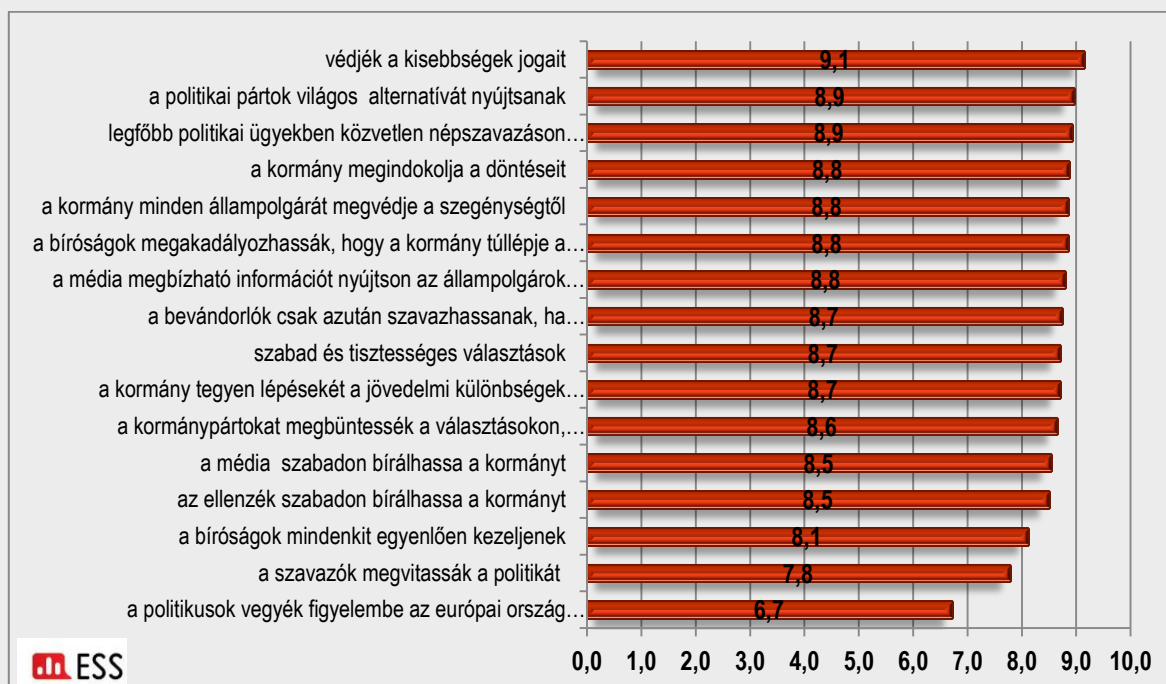
Az első, skálaátlagok alapján készített ábra eredményeit vizsgálva kijelenthető, hogy **a magyar társadalomnak nagyon határozott, egyértelmű körvonalakkal rendelkező, a hétköznapi sztereotípiáktól némiképp eltérő demokráciaképe van.** Ezt bizonyítja többek között, hogy nagyon „sűrű” a grafikon, a 16 szempont közül 13 esetében szinte alig-alig van különbség az átlagok (és egyébként a százalékos megoszlások) között, vagyis ezen szempontok többé-

kevésbé azonosan fontosak az állampolgárok számára. Az is lényeges megállapítás, hogy egyetlen olyan demokráciaképző kritérium sincs, amely a 0-tól 10-ig terjedő skála átlagánál, ötnél kisebb értéket kapott volna (a legkisebb skálaátlag 6,7 pont). Bizonyítja fenti állításunkat továbbá, hogy a politikai attitűdinális kérdések esetében a szokásosnál jóval alacsonyabb, 4–5 százalék között mozgott a bizonytalanok és a választ megtagadók aránya, emellett pedig a skála típusú kérdéseknél szokásos „középre húzás” hatás is kevésbé működött.

A magyar állampolgárok számára az „ideális” demokrácia legfontosabb kritériuma a kisebbségek jogainak védelme. A 0-tól 10-ig terjedő skálán, extrém magas, **9,1 pontos** átlagértéket kapott ez a kritérium, amely egyben azt is jelenti, hogy 100 emberből 67 számára ez a szempont rendkívül fontos, és olyan ember, aki számára ez egyáltalán ne lenne fontos, lényegében nem található a mintában. (Itt jegyezzük meg, hogy a vizsgálat nem tett különbséget az etnikai, nemzetiségi és vallási kisebbségek között).

1. ábra

*Mennyire tartja általában véve fontosnak a demokráciához, hogy ...?
0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán nem fontos, 10= rendkívül fontos)*

Forrás: ESS Magyarország, 2012. Saját számítás.

A második és tizedik szempont között statisztikai értelemben szinte nincs különbség. Ezeket a kritériumokat a kérdezettek 63–53 százaléka rendkívül fontosnak ítélte. Ezen szempontok elemzése alapján úgy tűnik, hogy az „ideális” demokráciában minden hatalmi ág (bíróságok, média, kormány) és maguknak az állampolgároknak is fontos feladataik vannak, de összességében mégis **a kormány a demokrácia érvényesülésének legfontosabb szereplője, mozgató rugója.**

A magyar társadalom mintegy 60 százaléka számára az „ideális” demokráciához rendkívül fontos szempont az,

- hogy a politikai pártok valós alternatívát nyújtsanak,
- hogy az állampolgárok a legfőbb politikai kérdésekben maguk is bele tudjanak

szólni a döntéshozatalba referendumok révén.

A fontossági sorrend negyediktől a hetedik helyén olyan szempontok szerepelnek, amelyeknek skálaátlagja egyaránt 8,8 pont, ami azt jelenti, hogy a kérdezettek 56-57 százaléka számára az adott kritérium rendkívül fontos. Ezek szerint a magyar állampolgárok elvárják a kormánytól, hogy az

- megindokolja döntéseit,
- megvédje állampolgárait a szegénységtől.

De ugyanilyen fontos szempont, hogy

- a bíróságok megakadályozhassák a kormányt, hogy az túllépje a hatáskörét,
- a média megbízható információkat közvetítsen az állampolgárok számára a kormány tevékenységének megítéléséhez.

A vizsgálat egyik talán meglepő eredménye, hogy **az ideális demokráciának nem a szabad és tisztességes választások megtartása a legfontosabb kritériuma.** Ez a szempont a 15 állítást felsorakoztató fontossági rangsor 9. helyén áll oly módon, hogy a kérdezettek 52 százaléka számára ez rendkívül fontos, további 22 százaléka pedig 9-es vagy 8-as értéket adott a 0-tól 10-ig terjedő skálán, a többi állításhoz való közelsége azonban annyira kicsi, hogy a „rangsor” statisztikai értelemben nincsen az első 13 állítás között. Hasonló fontosságú a szabad és tisztességes választások kritériumához egyébként az, hogy a bevándorlók csak az után szavazhassanak országos választásokon, ha már állampolgárokká váltak, illetve hogy a kormányzat tegyen lépéseket a jövedelmi különbségek csökkentése érdekében. Ez már a második olyan szempont, ami arra utal, hogy a magyar társadalom számára egy ideális rendszerben igen fontos, sőt kiemelt jelentősége van a kiegyensúlyozott jövedelmi viszonyoknak, azt a rendszert tekintik kívánatosnak, jónak, ahol kicsiny a jövedelmi különbség, és a kormány az állampolgárokat igyekszik a lehető legjobban megvédeni a szegénységtől.

Az ESS 2012 vizsgálat eredményeiből kitűnik – összhangban a fenti, választásokra vonatkozó megjegyzésünkkel –, hogy az állampolgárok számára fontos, de nem extrém fontos egy ideális demokráciában, hogy az ellenzéki pártok és a média szabadon bírálhassa a kormányt, és az sem elsődleges, bár nem lényegtelen szempont, hogy a kormánypártokat megbüntethessék a választásokon, amennyiben rosszul végezték a munkájukat. Ezek a szempontok a 16 té-

telből álló rangsor utolsó harmadában helyezkednek el, igaz fontosságuk viszonylag magas, 8,6–8,5 pont. Százalékokra lefordítva ez azt jelenti, hogy a kérdezettek 50–51 százaléka számára rendkívül fontosak ezek a szempontok.

Míg a 16 kritériumot felsorakoztató rangsor túlnyomó részén sűrűn, egymástól viszonylag kicsiny különbséggel helyezkednek el a feltett állítások, az utolsó három helyezett némiképp „leszakadt” a többitől. A magyar társadalom számára egy „ideális demokráciában” a vizsgált 16 szempont közül a **legkevésbé fontos** (6,7 átlagpont a 0–10-ig terjedő skálán), de azért nem elhanyagolható fontosságú, **hogy a politikusok figyelembe vegyék más európai országok kormányainak véleményét.** Ez a szempont csak minden ötödik ember számára bír extrém fontossággal, és mérhető (mintegy 3–4 százalék) a másik oldal, vagyis azok, akiknek ez egyáltalán nem fontos.

Szintén kevésbé fontos a magyar állampolgárok számára a politika deliberációja, az hogy a szavazópolgárok egymás között megbeszéljék a politikai eseményeket, történéseket mielőtt döntést hoznának a szavazatukról (extrém fontos a kérdezettek 38 százaléka számára, egyáltalán nem fontos 2 százalék). Kérdés persze, hogy ebben mennyire játszik szerepet a magyar társadalomban hosszú évek óta mért erős bizalomhiány, bizalmatlanság.

És végül, ez kétségtelenül a vizsgálatunk harmadik meglepő, egyáltalán nem nyilvánvaló eredménye, hogy **ha a magyarok a demokráciáról általában gondolkodnak, ebben nem elsődleges fontosságú a jogegyenlőség, tehát az, hogy a bíró-**

ságok mindenkit egyenlően kezeljenek. Bár a 0-tól 10-ig terjedő skálán 8 pont feletti az átlag, de extrém fontosságúnak ezt a szempontot a kérdezettek kevesebb mint a fele, 43 százaléka véli (egyáltalán nem fontos 1 százalék).

A különböző társadalmi rétegek, nagycsoportok véleménye az ideális demokráciáról

A magyar társadalom különböző rétegei, nagycsoportjai nem azonos módon vélekednek a demokráciáról általában. Vannak olyan szempontok, amelyek elsősorban az értelmiségiek számára kiemelkedők, míg mások a fiataloknak fontosak, és persze olyanok is, amelyeket a rosszabb anyagi körülmények között élők favorizálnak.

Az alábbiakban azokat a szempontokat emeljük ki, amelyek eltérően működnek az egyes társadalmi csoportokban. Vizsgáltuk a kérdezett nemét, életkorát, azt, hogy hol van az állandó lakóhelye, a befejezett iskolai végzettségét, a jövedelmi helyzetéről alkotott véleményét, valamint a gazdasági aktivitását.

Az ideális demokráciáról vallott kép alapvetően nem függ attól, hogy ki milyen nemű. Szinte alig találtunk olyan szempontot, ahol a nők és a férfiak véleménye érdemben különbözne egymástól. Mindössze két esetben mutatható ki statisztikai értelemben vett kisebb eltérés a nemek kö-

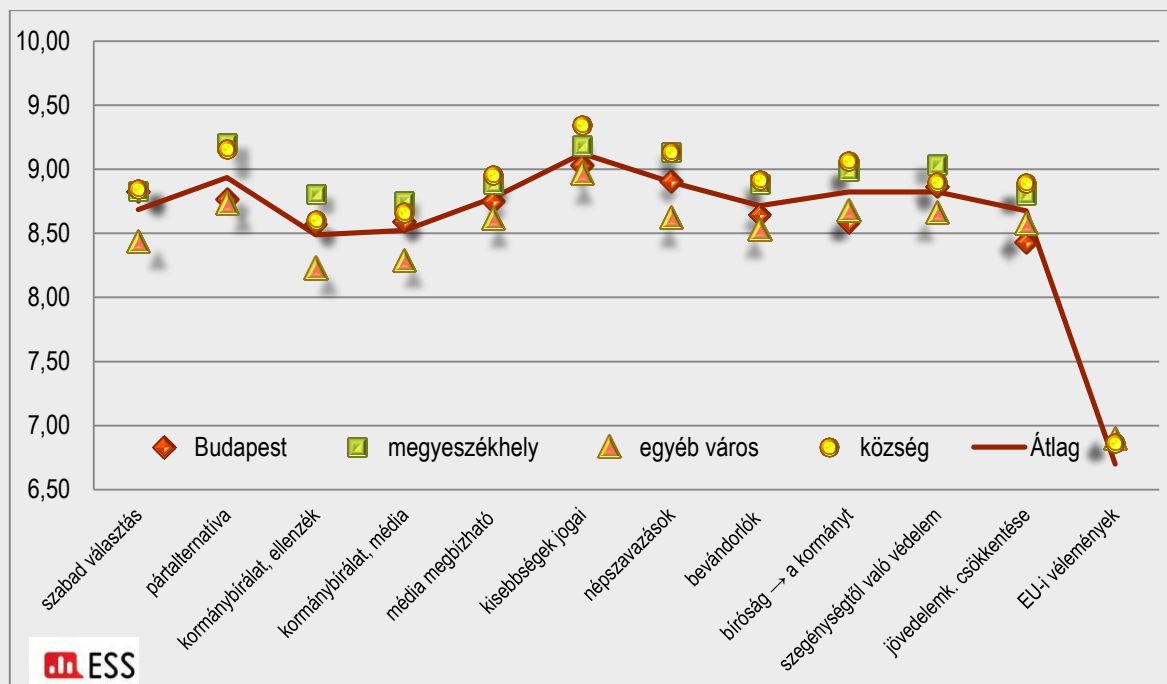
zött: a nők egy kissé nagyobb fontosságot tulajdonítanak annak, hogy a bíróságok mindenkit egyenlően kezeljenek, mint a férfiak (nők: 8,2 férfiak 8,0 átlagpont) és szintén inkább a nők azok, akik valamivel jobban elvárják a kormánytól, hogy magyarázza meg döntéseit, mint a férfiak.

Szintén kevésbé befolyásolja a demokráciáról való általános gondolkodást a gazdasági aktivitás (alkalmazott, munkanélküli, nyugdíjas, tanuló, egyéb eltartott). Elmondható, hogy az aktív, állásban lévő állampolgárok számára a társadalmi átlaghoz képest fontosabb, hogy az ellenzéki pártok (8,6 átlagpont), valamint a média (8,7 átlagpont) szabadon bírálhassa a kormányt, ugyanakkor a tanulók e két demokráciaképző kritériumot viszonylag leértékelik (8,1, illetve 8,2 átlagpont).

Sokkal fontosabb, többet magyarázó tényező a kérdezett állandó lakóhelye. A kapott eredmények szerint a községben lakók, valamint a megyeszékhelyeken élők válaszai a releváns 12 szempont majd mindegyikében eltérőek az átlagtól, illetve a budapestiek válaszaitól (4 szempont esetében nem volt eltérés a különböző településeken élők válaszaiban). Az eltérés jelen esetben azt jelenti, hogy e csoportok tagjai számára a társadalmi átlaghoz képest minden demokráciaképző kritérium egy kissé fontosabb akkor, amikor az ideális demokráciáról gondolkodnak.

2. ábra

Mennyire tartja általában véve fontosnak a demokráciához, hogy...
 állandó lakhely szerinti település típusa alapján?
 0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán nem fontos, 10=rendkívül fontos)

Forrás: ESS Magyarország, 2012. Saját számítás.

Megjegyzések:

Azért, hogy a különbségek jobban láthatóak legyenek, nem a teljes, 0-tól 10-ig terjedő skálát közöljük, hanem annak egy preparált, 6,5-től 10-ig terjedő intervallumát.

A válaszkategóriákat rövidítve közöltük!

A községben és a megyeszékhelyeken élők négy-négy kritériumnak extrém magas, 9 átlagpont feletti fontosságot tulajdonítottak. Ezek a községben élők esetében, sorrendben:

- védjék a kisebbségek jogait (9,3 átlagpont – a településtípusokat vizsgálva ez a mért legmagasabb átlagpont);
- a különböző politikai pártok világos alternatívát nyújtsanak egymáshoz képest (9,2 átlagpont);
- a legfőbb politikai ügyekben az állampolgárok akarata érvényesüljön azáltal, hogy közvetlen népszavazáson szavazhassanak róluk (9,1 átlagpont);

- a bíróságok megakadályozhassák, hogy a kormány túllépje a hatáskörét (9,1 átlagpont).

A megyeszékhelyeken élők az alábbi demokráciaképző kritériumot tartották kiemelkedően, 9 átlagpont feletti fontosságúnak:

- a különböző politikai pártok világos alternatívát nyújtsanak egymáshoz képest (9,2 átlagpont);
- védjék a kisebbségek jogait (9,2 átlagpont);
- a legfőbb politikai ügyekben az állampolgárok akarata érvényesüljön azáltal, hogy közvetlen népszavazáson szavazhassanak róluk (9,1 átlagpont);

- a kormány minden állampolgárát védje meg a szegénységtől (9,0 átlagpont).

Kissé talán meglepő, de a fővárosban élők – egy kivételtől eltekintve (tartsanak szabad és tisztességes választásokat) – lényegében minden releváns kritériumot vagy átlagosan, vagy az átlagnál kevésbé tartottak fontosnak. Sőt, az összes társadalmi csoportot, réteget figyelembe véve épp a fővárosiak voltak azok, akik a legalacsonyabb átlagpontra értékelték egy állítást: a politikusok vegyék figyelembe a többi európai ország kormányának véleményét, mielőtt döntést hoznak (6,2 pont).

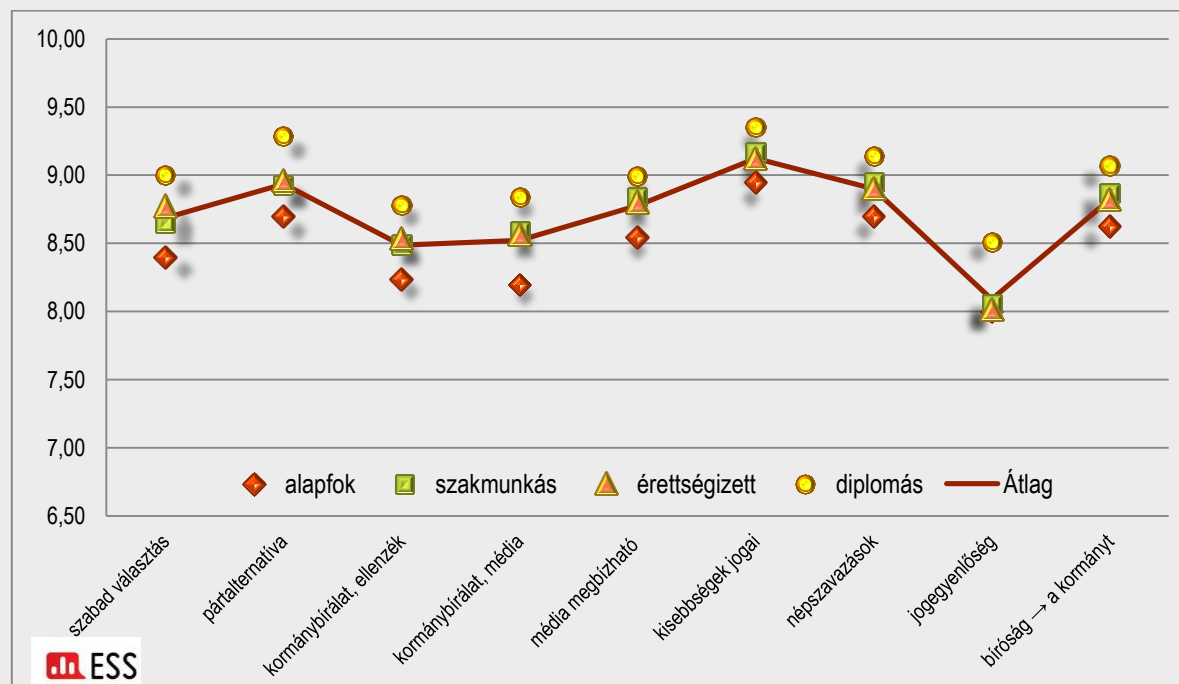
Lényegében lineáris kapcsolat mutatható ki az iskolai végzettség és az „ideális” demokráciakép között:

minél magasabb a kérdezett legmagasabb befejezett iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy az átlagnál fontosabbnak ítéli a különböző demokráciakritériumokat (6 állítás esetében nem volt statisztikailag érdemi különbség az eltérő iskolázottságú állampolgárok között). A diplomások hat szempontnak is 9 átlagpont feletti fontosságot tulajdonítottak, és körükben mértük a legmagasabb skálaértéket (9,4 átlagpontot) a kisebbségi jogok védelme kapcsán.

Az alapfokú végzettséggel rendelkezők viszont következetesen alulértékelik a különböző demokráciaképző kritériumokat, és ami érdekes, hogy a szegénységgel, jövedelemkülönbségekkel kapcsolatos állítások sem „ugranak ki” esetükben.

3. ábra

*Mennyire tartja általában véve fontosnak a demokráciához, hogy...
iskolai végzettség szerint?
0–10-ig terjedő skála átlagai
(0=egyáltalán nem fontos, 10= rendkívül fontos)*

Forrás: ESS Magyarország, 2012. Saját számítás.

Megjegyzések:

Azért, hogy a különbségek jobban láthatóak legyenek, nem a teljes, 0-tól 10-ig terjedő skálát közöljük, hanem annak egy preparált, 6,5-től 10-ig terjedő intervallumát.

A válaszkategóriákat rövidítve közöltük!

Az életkori dimenzió – statisztikai értelemben – 16 kritérium közül hat esetében differenciálja a kérdezettek véleményét (pártok közötti világos alternatíva, ellenzéki pártok és a média bírálhassa a kormányt, a média megbízható információt nyújtson, kisebbségi csoportok védelme, a kormánypártokat megbüntethessék a választásokon). Ennél a hat kérdésnél általánosságban kijelenthető, hogy a 70 éven felüliek, valamint a 20–24 évesek a társadalmi átlaghoz képest alul, míg az 50–59 évesek inkább felülértékelik a különböző kritériumokat. Érdekesség, de a legmagasabb skálaértéket mégsem náluk, hanem a 15–19 éves fiataloknál mértük: ők voltak azok, akik minden más életkori csoportnál magasabbra értékelték egy szempontot: a kisebbségi jogok védelmét (9,4 átlagpont).

A jövedelmi helyzetüket eltérően megítélő társadalmi csoportok véleménye hat demokráciaképző kritérium esetében tér el statisztikai értelemben releváns módon, ami az előzetesen várthoz képest némiképp talán meglepő adat. E hat szempont: szabad és tisztességes választások, pártok közötti világos alternatíva, a média megbízható információt nyújtson, kisebbségi jogok védelme, legfőbb politikai kérdésekben referendum megtartása, a politikusok vegyék figyelembe más uniós országok kormányainak véleményét. Ez a felsorolás arra utal, hogy a kifejezetten jövedelmi különbségek csökkentését, a szegénység elleni küzdelmet preferáló állítások nem differenciálják az egyébként eltérő jövedelmi helyzetben élő állampolgárok véleményét. Attól tehát, hogy valaki – saját bevétele szerint – „nagyon nehezen jön ki

jövedelmeiből” még nem tartja ab ovo fontosabbnak azokat a szempontokat, amelyek a demokratikus működés gazdasági, szociális vetületeit érintik. Sőt. Bár statisztikai értelemben nem releváns a különbség az egyes szubjektív jövedelmi kategóriák között élők véleményében, mégis az adatok alapján azok tartják némiképp fontosabbnak, hogy a kormány védje meg az állampolgárokat a szegénységtől, illetve hogy csökkentse a jövedelmi különbségeket, akik egyébként „kényelmesen megélik a jelenlegi jövedelmükből”.

Azon hat demokráciaképző-kritérium esetében, ahol statisztikailag releváns különbség mutatható ki szubjektív jövedelemérzet alapján, megállapítható, hogy minél jobban, kedvezőbben ítéli meg valaki saját pillanatnyi jövedelmi helyzetét, annál fontosabbnak ítéli a fentebb megnevezett demokráciaképző szempontokat. A kisebbségek védelme esetében például minden társadalmi nagycsoport válaszát figyelembe véve az abszolút legmagasabb skálaértékeket kaptuk (9,5 pont) azoknál, akik „kényelmesen megélik a jelenlegi jövedelmi helyzetükből”. E csoport tagjai másik négy szempontnak is 9-es átlagértéket meghaladó fontosságot tulajdonítanak. Igaz ugyanakkor az állítás másik fele is: minél kedvezőtlenebbül ítéli meg a kérdezett jelenlegi jövedelmi helyzetét, a társadalmi átlaghoz képest annál kevésbé tartja fontosnak a különböző demokráciaképző szempontokat.

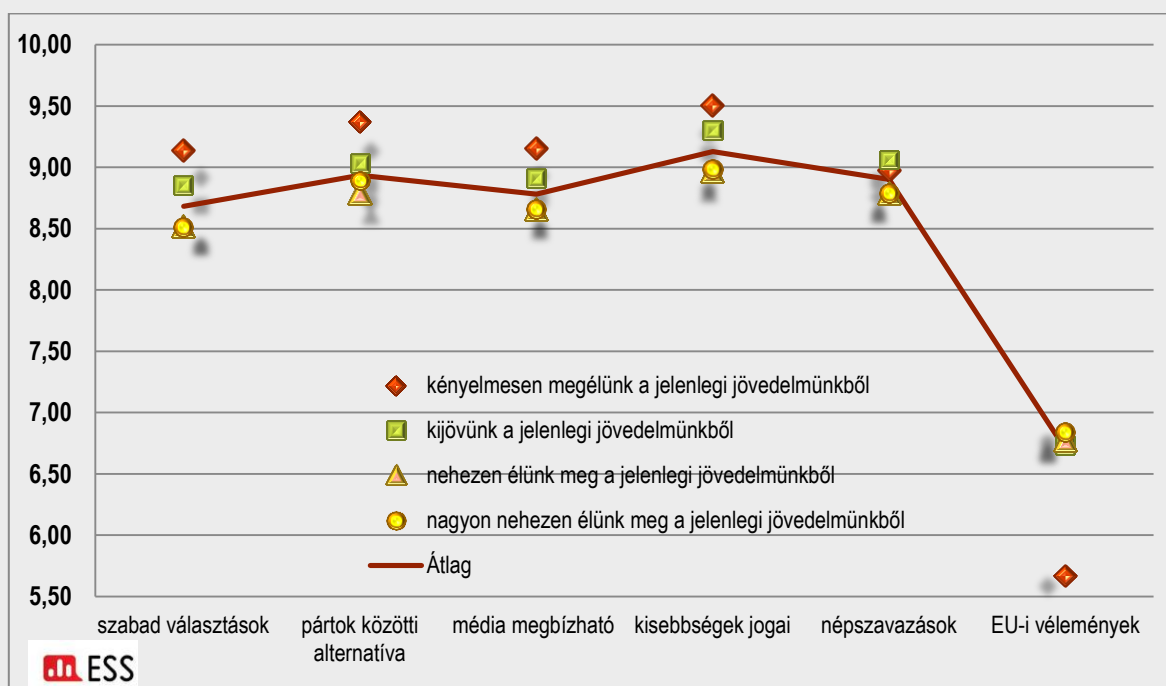
A fenti erős állítással szemben van egy kritérium, ahol felborul a lineáris sorrend. Azok, akik kényelmesen megélik jövedelmi helyzetükből,

feltűnően kevésbé tartják fontosnak, hogy a politikusok döntéseik előtt vegyék figyelembe a többi európai ország kormányának véleményét (5,7 átlagpont). Ennek az egy állításnak ugyanakkor a legkevésbé kedvező jövedelmi helyzetben élők az átlagnál

valamivel nagyobb fontosságot tulajdonítanak, tehát ők némiképp fontosabbnak vélik, hogy a politikusok más európai országok véleményét is figyelembe vegyék, amikor döntéseket hoznak (6,8 átlagpont).

4. ábra

*Mennyire tartja általában véve fontosnak a demokráciához, hogy, ...
a jövedelmi helyzet szubjektív megítélése szerint?
0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán nem fontos, 10= rendkívül fontos)*

Forrás: ESS Magyarország, 2012. Saját számítás.

Megjegyzések:

Azért, hogy a különbségek jobban láthatóak legyenek, nem a teljes, 0-tól 10-ig terjedő skálát közöljük, hanem annak egy preparált, 6,5-től 10-ig terjedő intervallumát.

A válaszkategóriákat rövidítve közöltük!

A European Social Survey 2012-es, hatodik hullámában található még egy olyan kérdés, amely a fenti egységes kérdésbloktól függetlenül vizsgálta az adott nemzet, így a magyar társadalom demokráciáról vallott nézeteit.

Egy 0-tól 10-ig terjedő skálán azt tesztelték, hogy a kérdezett számára mennyire fontos, hogy olyan országban éljen, amelyet demokratikusan

kormányoznak. A 2012 végén készített adatfelvétel szerint a magyar társadalom kevesebb mint a felének fontos extrém módon, hogy demokratikusan kormányzott országban éljen, további mintegy 25 százalékuk pedig 9-es, illetve 8-as értéket adott (a 11 fokú skálán ily módon 8,5 átlagérték).

A vizsgált háttérváltozók közül az iskolai végzettség és a vele egyébként

kapcsolatban álló szubjektív jövedelemérzet esetében mutatható ki statisztikai értelemben jelentős különbség az egyes válaszolók között.

Az adatok alapján a diplomások, valamint a jövedelmi helyzetüket kifejezetten kedvezőre értékelők számára a legfontosabb, hogy demokratikusan kormányzott országban éljenek (9,0 átlagpont), míg **a társadalmi hierarchiában alacsonyabb pozícióban élők, azaz alacsonyabban is-**

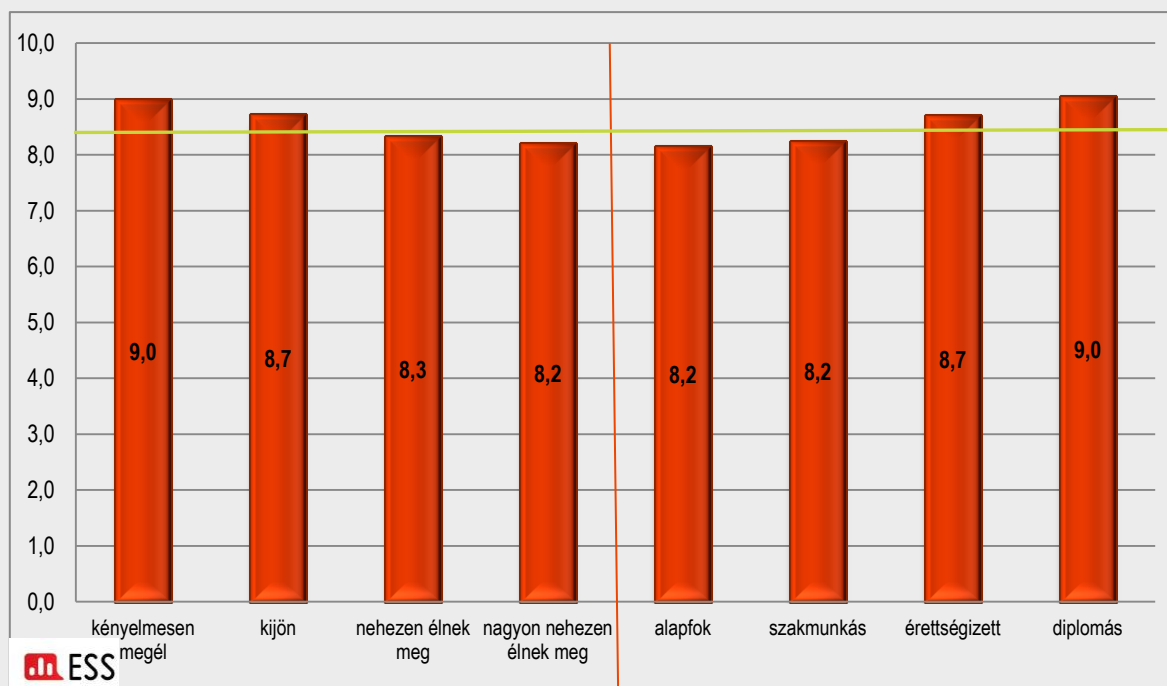
kolázottak, jövedelmi helyzetüket kedvezőtlennek ítéelők számára nincs akkora értéke a demokratikus rendnek.

Ezen túlmenően a nagyobb városokban élők, különösen a megyeszékhelyeken lakók, valamint az 50–69 év közöttiek azok, akik számára különösen fontos, hogy demokratikusan kormányzott országban éljenek.

5. ábra

Ön szerint mennyire fontos, hogy olyan országban éljen, amelyet demokratikusan kormányoznak?

A jövedelmi helyzet szubjektív megítélése, valamint iskolai végzettség alapján 0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán nem fontos, 10= rendkívül fontos)

Forrás: ESS Magyarország, 2012. Saját számítás.

A DEMOKRÁCIA FELTÉTELEINEK MEGVALÓSULÁSA MAGYARORSZÁGON

A DEMOKRÁCIA ÉRZETE A JÓMÓDÚAK LUXUSA?

A kérdőív következő blokkjában a demokráciaképző kritériumokkal kapcsolatban arra a kérdésre kellett válaszolni, hogy azok milyen mértékben valósulnak meg Magyarországon. Az előzőhöz hasonlóan egy 11 jegyű skálán lehetett válaszolni, ahol a 0 az egyáltalán nem jellemző, a 10-es érték a teljes mértékben jellemző vélelmenyt jelenti. A válaszlehetőségek:

1. Az országos választások Magyarországon szabadok és tisztességesek. (grafikonokon: szabad választások)
2. Magyarországon a szavazók megvitatják a politikát ismerőseikkel mielőtt eldöntik, hogy miként szavaznak. (grafikonokon: vita)
3. A különböző politikai pártok Magyarországon világos alternatívát nyújtsanak egymáshoz képest? (grafikonokon: pártalternatíva)
4. Az ellenzéki pártok Magyarországon szabadon bírálhatják a kormányt. (grafikonokon: kormánybírálát, ellenzék)
5. A média Magyarországon szabadon bírálhatja a kormányt. (grafikonokon: kormánybírálát, média)
6. A média Magyarországon megbízható információt nyújt az állampolgárok számára ahhoz, hogy megítéljék a kormányt. (grafikonokon: média megbízható)
7. A kisebbségek jogait védik Magyarországon. (grafikonokon: kisebbségek jogvédelme)
8. A legfőbb politikai ügyekben a magyar állampolgárok akarata érvényesül azáltal, hogy közvetlen népszavazáson szavazhatnak róluk. (grafikonokon: népszavazás)
9. A bíróságok Magyarországon mindenkit egyenlően kezelnek. (grafikonokon: jogegyenlőség)
10. A kormányzó pártokat Magyarországon a választásokon meg lehet büntetni, ha rosszul végezték a munkájukat. (grafikonokon: kormány megbüntethető)
11. Magyarországon a kormány minden állampolgárt megvéd a szegénységtől. (grafikonokon: szegénység)
12. Magyarországon a kormány megindokolja a döntéseit a szavazóknak. (grafikonokon: kormány indokol)
13. Magyarországon a kormány lépéseket tesz annak érdekében, hogy csökkentse a jövedelmi különbségeket. (grafikonokon: k. csökkenti a jöv.kül.-ket)
14. A politikusok Magyarországon figyelembe veszik a többi európai ország kormányának véleményét mielőtt döntéseket hoznak? (grafikonokon: EU-i vélemények)

1. táblázat
A demokrácia feltételeinek megvalósulása (a válaszok átlaga)
0–10-ig terjedő skála átlagai
(0=egyáltalán nem jellemző, 10= teljes mértékben jellemző)

Kritérium	átlagpont
A kormány csökkenti a jövedelmi különbségeket.	3,3
A kormány megindokolja a döntéseit a szavazóknak.	3,6
A kormány minden állampolgárt megvéd a szegénységtől.	4,0
A politikusok figyelembe veszik az európai országok kormányainak véleményét?	4,6
Az állampolgárok népszavazáson szavazhatnak a legfontosabb ügyekről.	4,9
A bíróságok mindenkit egyenlően kezelnek.	4,9
A kormányzó pártokat a választásokon meg lehet büntetni, ha rosszul végezték a munkájukat.	5,0
A kisebbségek jogait védik Magyarországon.	5,3
A választások szabadok és tisztességesek.	5,8
A különböző politikai pártok világos alternatívát nyújtanak.	6,4
A média megbízható információt nyújt ahhoz, hogy megítélhessük a kormányt.	6,5
Az ellenzéki pártok szabadon bírálhatják a kormányt.	6,5
A szavazók megvitatják a politikát ismerőseikkel szavazás előtt.	6,6
A média szabadon bírálhatja a kormányt.	7,1

Forrás: ESS Magyarország, 2012. Saját számítás.

A táblázat több tanulsága között talán a legfontosabb, **hogy a feltételek felének esetében a válaszadók 5 alatti pontszámot adtak, vagyis azok megvalósulása inkább a negatív tartományba esik.**

Csupán öt olyan állítást találunk, amelyek esetében az inga az „inkább megvalósul, mint nem” irányába leng ki, melyek többsége a szólás és vélemény szabadságának körébe sorolható: a pártok alternatívát nyújtanak, a média szabadon bírálhat, az ellenzéki pártok szabadon bírálhatják a kormányt, és szabadon lehet a politikáról beszélni baráti körben. Ami a demokrácia megvalósulásának intézményi feltételeit és eredményeit illeti, a kép sokkal borúsabb. A kisebbségi jogvédelem, a bíróságok egyenlő bánásmódja már inkább csak az éppen el-

fogadható ötös szint körül mozog, míg a demokrácia szociális környezetére vonatkozó kérdésekre adott válaszok azonban rendkívül alacsony értéket mutatnak, csakúgy, mint az, hogy a kormány megfelelően informálja-e állampolgárait, indokolja-e döntéseit. Amennyiben nagyon egyszerűen szeretnénk fogalmazni, valami olyasmi képet láthatunk, mely szerint a magyar állampolgárok úgy gondolják: viszonylag szabadon lehet beszélni, kritizálni – megtehetik ezt az egyének, a média vagy akár az ellenzék –, **a demokrácia tapintható pillérei azonban ingatagok.** Ezek közé sorolható a jogvédelem, jogbiztonság (kisebbségi és bírósági), és az, hogy a válaszadók megítélése szerint nem valósul meg a kormány és polgárok partneri viszonya (kormány megindokolja döntéseit, nincs mód népszava-

zással véleményt formálni, nem büntethető a kormány, és a tiszta és szabad választások is alacsony értéket kapott). **A magyar társadalom véleménye alapján ugyanakkor legkevésbé a „szociális minimum” valósul meg.**

A különböző társadalmi rétegek, nagycsoportok véleménye a demokrácia megvalósulásáról

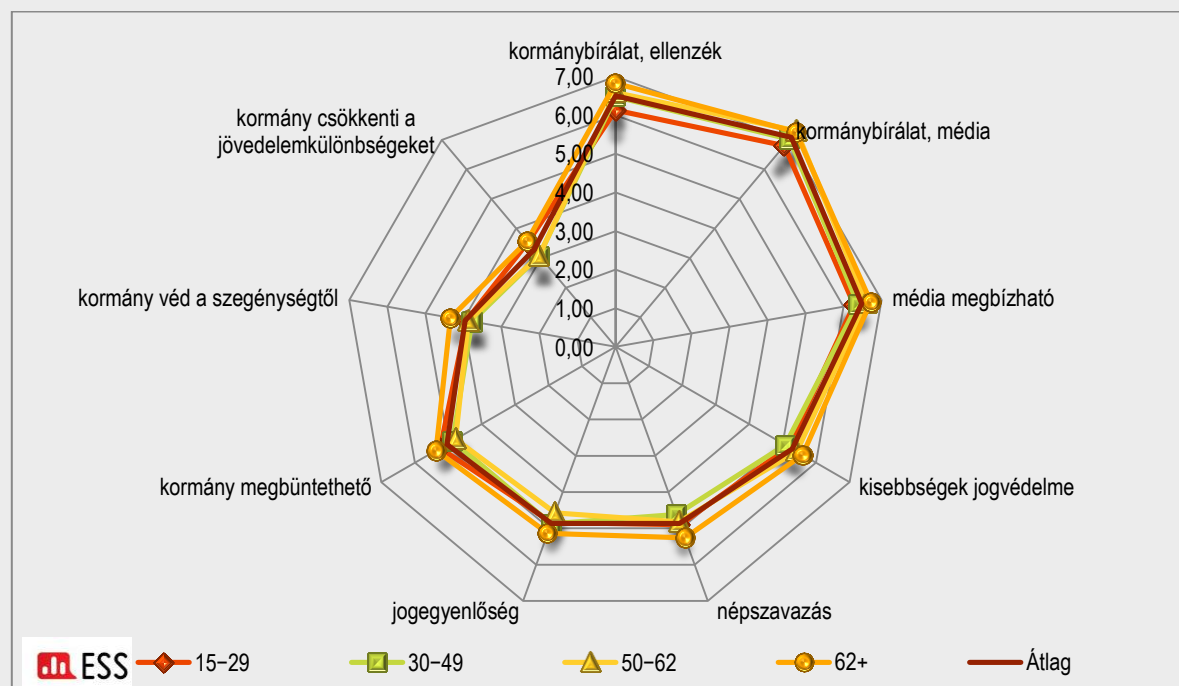
Ami a legfontosabb szocio-demográfiai háttérváltozók menti kü-

lönbségeket illeti, az a meglepő megfigyelésünk, hogy általánosságban véve minimálisak a társadalom különböző csoportjai közötti véleménykülönbségek a demokrácia megvalósulása tekintetében.

Szinte minden politikai véleményt erősen tagol a kor szerinti megoszlás, miközben ebben a kérdésblokkban csak kevés és kicsiny különbségeket találhatunk e tekintetben.

6. ábra

*A demokrácia elemeinek megvalósulása Magyarországon
korcsoportok szerinti bontásban
(0=egyáltalán nem jellemző, 10= teljes mértékben jellemző)*

Forrás: ESS Magyarország, 2012. Saját számítás.

Megjegyzések:

Azért, hogy a különbségek jobban láthatóak legyenek, nem a teljes, 0-tól 10-ig terjedő skálát közöljük, hanem annak egy preparált, 0-tól 7-ig terjedő intervallumát.

A válaszkategóriákat rövidítve közöltük!

Az ábra markánsan mutatja, hogy lényeges, egy egységnél nagyobb különbségek a korcsoportok között az állítások megítélésében nincsenek. Minden kérdés megítélése a legidő-

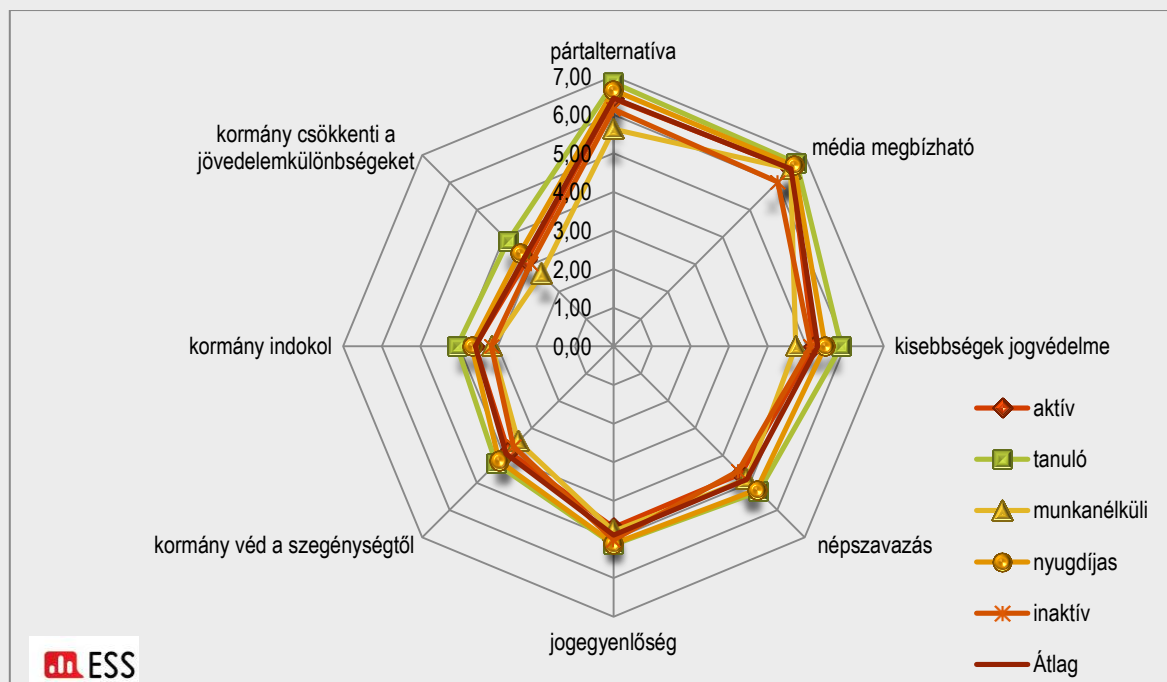
sebb, 70 év feletti korosztály körében a legkedvezőbb, míg a hazai helyzetet legkedvezőtlenebbnek a középkorúak, 30-50 évesek ítélték meg. A legfiatalabbak, az iskoláskorú 15-19 éves

korosztály helyzetmegítélése szintén átlag fölött volt, de markáns a váltás 20 éves kor fölött. Elég egyértelműen kirajzolódik az a kép, amely szerint a kis különbségek mellett a munkaképes korosztálynak van a legrosszabb

véleménye a magyarországi demokrácia helyzetéről. Ez különösen a jövővelmi különbségekre, a kormány bírálhatóságára és a kisebbségi jogvédelemre vonatkozó kérdésekben érzékelhető.

7. ábra

*A demokrácia elemeinek megvalósulása Magyarországon
aktivitás szerinti bontásban
(0=egyáltalán nem jellemző, 10= teljes mértékben jellemző)*

Forrás: ESS Magyarország, 2012. Saját számítás.

Megjegyzések:

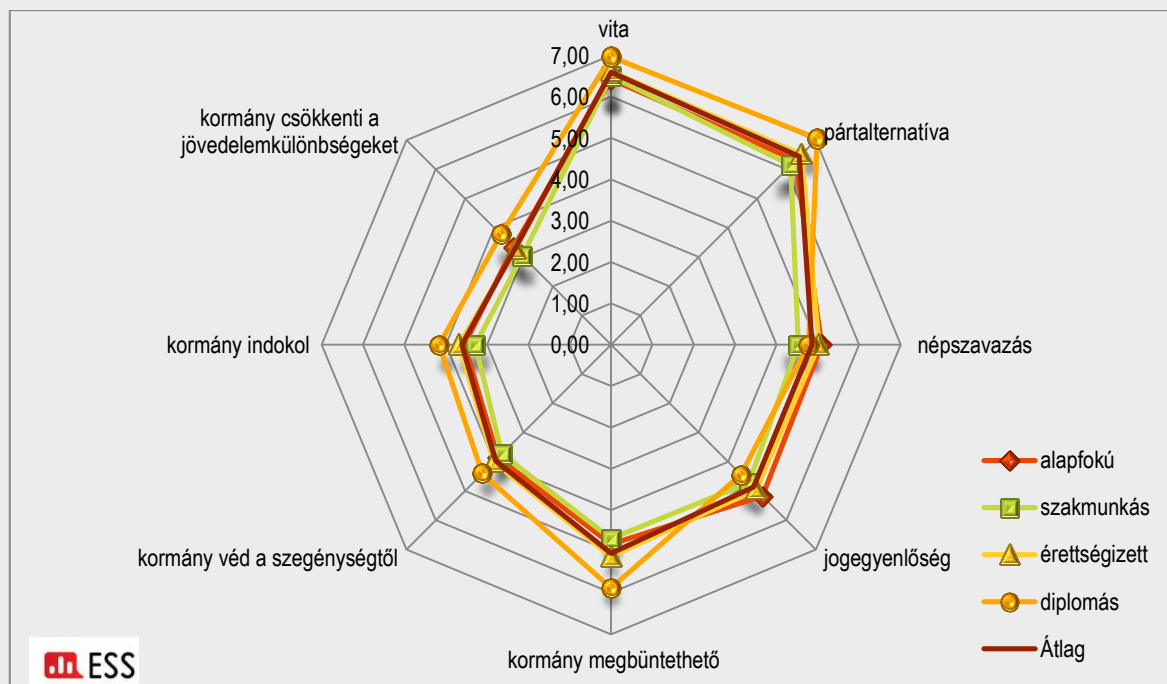
Azért, hogy a különbségek jobban láthatóak legyenek, nem a teljes, 0-tól 10-ig terjedő skálát közöljük, hanem annak egy preparált, 0-tól 7-ig terjedő intervallumát.

A válaszkategóriákat rövidítve közöltük!

A kor szerinti megoszlással összhangban a munkaerő-piaci státusz is azt mutatja, hogy általánosságban a munkaképes és dolgozó vagy ideiglenesen munkanélküli népességnek van a legrosszabb véleménye az ország demokratikus állapotáról. A különbségek nem nagyok, de egyértelműek: azok érzik legkevésbé jónak a demokrácia állapotát, akik munkájukkal megtermelik annak anyagi hátterét.

Az iskolai végzettség a következő olyan szociodemográfiai változó, amely általában markáns különbségeket rajzol ki attitűd- és véleménykérdésekben. A demokrácia megvalósulásával kapcsolatban azonban e tényező mentén is csak néhány esetben találunk értelmezhető eltéréseket:

8. ábra
*A demokrácia elemeinek megvalósulása Magyarországon
 befejezett iskolai végzettség szerinti bontásban
 (0=egyáltalán nem jellemző, 10= teljes mértékben jellemző)*

Forrás: ESS Magyarország, 2012. Saját számítás.

Megjegyzések:

Azért, hogy a különbségek jobban láthatóak legyenek, nem a teljes, 0-tól 10-ig terjedő skálát közöljük, hanem annak egy preparált, 0-tól 7-ig terjedő intervallumát.

A válaszkategóriákat rövidítve közöltük!

Három kérdés kivételével a diplomások értékelték a legjobbnak a demokrácia elemeinek megvalósulását. Bár ez azt jelenti, hogy a legiskolázottabbak értékelik a demokrácia megvalósulását a többi csoporthoz képest jónak, az nem állítható, hogy ők elégedettek lennének – csupán a többi csoporthoz képest pontozzák hajszállal magasabban a felsorolt szempontok többségét.

A kivétel a bíróságok egyenlő bánásmódja, a népszavazás intézménye és a média informativitása voltak, de az iskolai végzettség alapján adott válaszok átlagainak különbségei nagyon kicsik. Egyetlen olyan kérdés található, ahol egynél nagyobb az át-

lagtól való eltérés: ez pedig a kormány választásokon történő büntethetősége. A diplomások a többi iskolai végzettségű csoporthoz képest, úgy tűnik, sokkal inkább bíznak abban, hogy ha egy kormány rosszul végzi a munkáját, úgy a választásokon elküldhető, vagy megfordítva az állítást, az alacsonyabb végzettségű népesség kevésbé bízik saját hatalmában. Az is érdekes, hogy, várakozásainkkal ellentétben, **a legalacsonyabb iskolázottságúak, akik egyben a legszegényebbek, nem válaszoltak markánsan eltérő módon a szociális vonatkozású kérdésekre.**

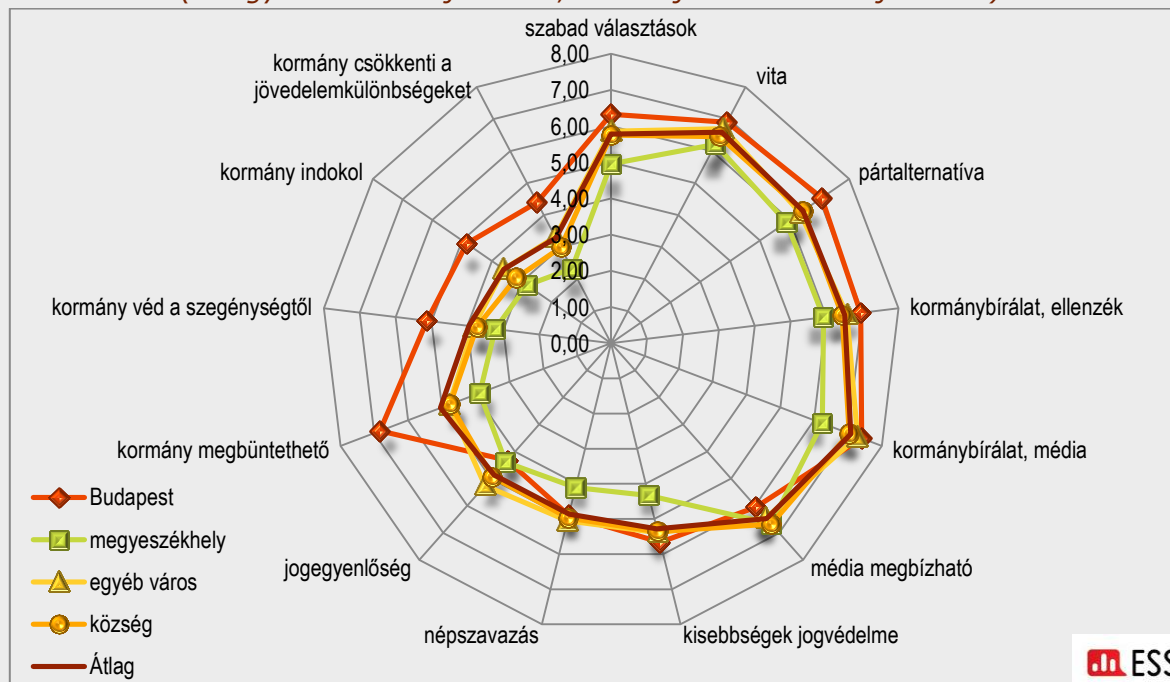
A település típusa az egyetlen olyan szociodemográfiai változó, amely

mentén lényeges eltéréseket mértünk egyes kérdések kapcsán. Minden, a hazai demokrácia állapotára vonatkozó kérdésre a budapestiek „adták” a

legmagasabb pontszámokat és a megyeszékhelyeken élők vélekedtek nagyon negatívan.

9. ábra

*A demokrácia elemeinek megvalósulása Magyarországon
településtípus szerinti bontásban
(0=egyáltalán nem jellemző, 10= teljes mértékben jellemző)*

Forrás: ESS Magyarország, 2012. Saját számítás.

Megjegyzések:

Azért, hogy a különbségek jobban láthatóak legyenek, nem a teljes, 0-tól 10-ig terjedő skálát közöljük, hanem annak egy preparált, 0-tól 8-ig terjedő intervallumát.

A válaszkategóriákat rövidítve közöltük!

E különbségek okainak magyarázata mélyebb kutatást igényelne, mi azonban megengedjük azt a feltételezést, miszerint ezek az eltérések elsősorban társadalomtörténeti okokkal magyarázhatóak.

Különösen érdekes, hogy a budapestiekkel ellentétben a megyeszékhelyeken élők átlagosan fele annyi pontot adtak arra a kérdésre, hogy a kormányzó pártokat meg lehet büntetni a választásokon, amennyiben azok nem jól végezték a dolgukat. Hasonlóan nagy a szakadék annak

megítélésében, hogy a kormány megindokolja-e a döntéseit.

A szociális vonatkozású kérdésekre adott válaszokban is nagyon jelentős a Budapest – vidék eltérés, ami nyilván a gazdasági fejlettség, a munkaerőpiac nyitottságának a lenyomata.

DEMOKRÁCIADEFICIT MAGYARORSZÁGON?

A következőkben az egyes állítások ideálistól való eltéréseit vizsgáljuk meg, vagyis azokat a különbségeket ábrázoljuk, amely a demokrácia szempontjából pontozott fontosság és

a magyarországi megvalósulás között húzódik.

Az alábbi tábla az átlagok különbségeit mutatja.

2. táblázat
Demokráciadeficit mértéke
(fontosság-megvalósulás, a válaszok átlagai)

Fontossági és megvalósulási kritériumok	átlagpontok
A kormány csökkenti a jövedelmi különbségeket.	-5,39
A kormány megindokolja a döntéseit a szavazóknak.	-5,24
A kormány minden állampolgárt megvéd a szegénységtől.	-4,87
Az állampolgárok népszavazáson szavazhatnak a legfontosabb ügyekről.	-4,04
A kisebbségek jogait védik Magyarországon.	-3,84
A kormányzó pártokat a választásokon meg lehet büntetni, ha rosszul végezték a munkájukat.	-3,60
A bíróságok mindenkit egyenlően kezelnek.	-3,22
A választások szabadok és tisztességesek.	-2,90
A különböző politikai pártok világos alternatívát nyújtanak.	-2,49
A média megbízható információt nyújt ahhoz, hogy megítélhessük a kormányt.	-2,30
A politikusok figyelembe veszik az európai országok kormányainak véleményét?	-2,10
Az ellenzéki pártok szabadon bírálhatják a kormányt.	-1,98
A média szabadon bírálhatja a kormányt.	-1,44
A szavazók megvitatják a politikát ismerőseikkel szavazás előtt.	-1,18

Forrás: ESS Magyarország, 2012. Saját számítás.

Talán a legfontosabb és azonnal szembeszökő információ az, **hogyminden érték negatív**, tehát **nincs olyan az állítások között**, amelynek megvalósulását ne értékelték volna alacsonyabbra a válaszolók, mint amennyire fontosnak tartották azt a demokrácia megvalósulása szempontjából. Ez önmagában is **súlyos demokráciadeficitre** utal.

Ezek után már nem meglepő, hogy a hazai helyzetre vonatkozóan legkevésbé negatívan értékelt szólásszabadság és kormánykritika lehetősége kapcsán a legkisebb a különbség, míg az ideál alapján legfontosabbnak tartott tételek – a demokrácia fennálló, intézményi és szociális garanciáira vonatkozó állítások – esetében a legnagyobb az eltérés. Ezek az értékek

még jobban értelmezhetővé válnak majd, amikor a nemzetközi összehasonlításához szükséges adatok is elkészülnek. De talán ezek nélkül is megalapozottan állíthatjuk, hogy a magyar társadalom egyfajta szakadékot érzékel a demokrácia szempontjából legfontosabb biztosítékokat – a polgár-kormány partneri viszonyt, a demokrácia legfőbb intézményeinek működését (bírság, választások, kormány büntethetősége) és a szociális feltételeket – illetően. A különbségek -3 és -5 érték között mozognak, ami egy maximálisan -9 pontértékű skálán is igen jelentős eltérésnek, hiányérzetnek tekinthető.

A különböző társadalmi rétegek, nagycsoportok véleménye a demokráciadeficitről

Amennyiben a legfontosabb szocio-demográfia háttérváltozók mentén vizsgáljuk az egyes válaszlehetőségek megoszlását, úgy azt tapasztaljuk, hogy nem és kor szerint nincsenek statisztikai értelemben különbségek.

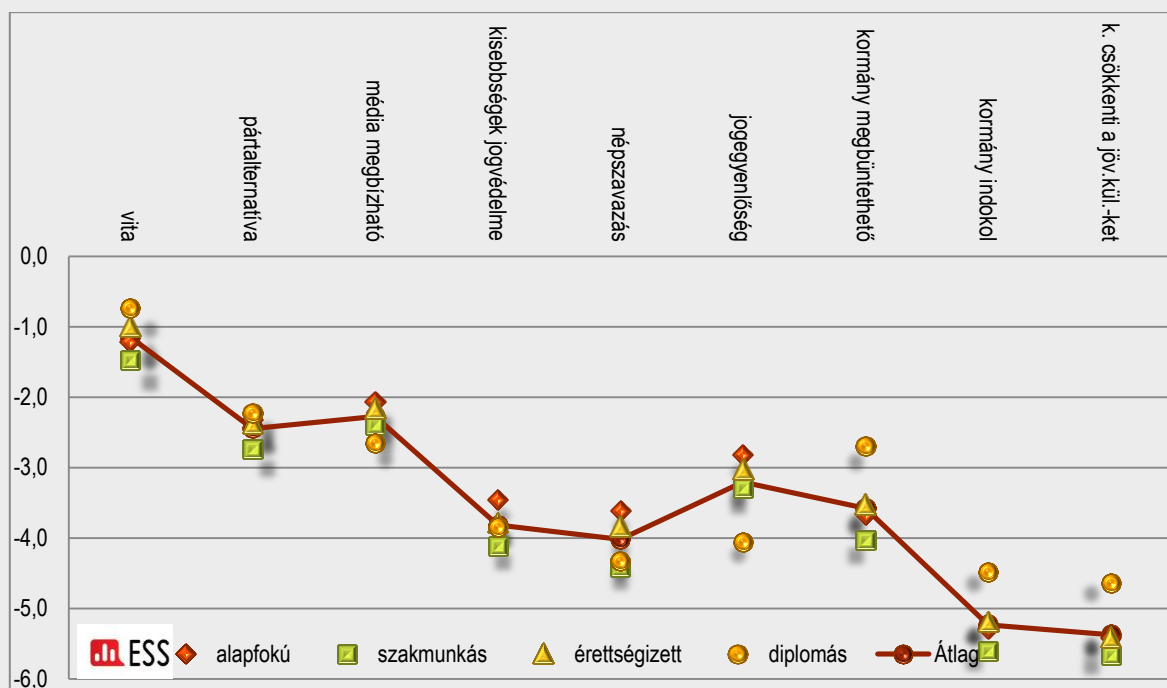
Ez utóbbi mindenképp meglepő: a kor általában nagyon erősen szegmentálja a véleménykérdésekre adott válaszokat. Az életkor alapján mégis azt mondhatjuk, hogy a demokrácia intézményes, nem formális feltételei szempontjából a legnagyobb deficitet a középkorúak érzékelik (szabad és tisztességes választások, politikai pártok alternatívát nyújtsanak, kisebbségek jogait védelmezik, bíróságok egyenlő bánásmódja). Ugyanez a helyzet azzal kapcsolatban, hogy vajon a kormány csökkenti-e a jövedelmi különbségeket: a középkorúak látják a legnagyobb szakadékot a vágyott és a megvalósult helyzet között. Érdekes, nem várt eredmény, hogy a

legfiatalabbak válaszai nem ütnek el nagyon az átlagtól.

Az iskolai végzettség már sokkal inkább „szórja” a népesség válaszait: néhány kérdés kivételével a középfokú végzettségűek érzik a legnagyobb úrt a között, hogy mi a kívánatos a demokrácia szempontjából, és hogy az mennyire valósul meg. Ez a helyzet a szociális vonatkozású állításokkal, az olyan tézisekkel, amelyek azzal kapcsolatosak, hogy megalapozott döntést hozzon a választó, és e döntésében a kormány munkáját „viszonozza” (kormány megindokolja döntéseit, a kormányzó pártokat meg lehet büntetni a választáson, a politikai pártok világos alternatívát nyújtsanak), illetve a kormányzati informálással kapcsolatos állításokkal (kormány megindokolja a döntéseit). Néhány kérdéssel kapcsolatban azonban a diplomások érzik a legnagyobb szakadékot a kívánt és a megvalósuló állapot között (bár a különbségek nem szignifikánsak). Ilyenek a média információs teljesítményével, a bíróságok egyenlő bánásmódjával és a szabad és tisztességes választásokkal kapcsolatos állítások.

Összegezve ezt a képet talán azt mondhatnánk, hogy a középfokú végzettségűek érzik a legkevésbé a demokrácia eredményeit ahhoz képest, hogy azt mennyire tartják fontosnak. Ők érzik a legkevésbé, hogy ebben az országban számít a véleményük, és hogy objektív módon tájékoztatnák őket, hogy képesek alakítani az ország sorsán – vagyis nem érzékelik, hogy partnerként tekintene rájuk a politika és a kormány. Ez persze minden iskolai végzettségű csoportra illő állítás, de a leginkább mégis a középfokú végzettségűeket jellemzi.

10. ábra
A demokráciadeficit mértéke
befejezett iskolai végzettség szerinti bontásban
(fontosság–megvalósulás, a válaszok átlagai)

Forrás: ESS Magyarország, 2012. Saját számítás.

Megjegyzések:

Azért, hogy a különbségek jobban láthatóak legyenek, nem a teljes, 0-tól 10-ig terjedő skálát közöljük, hanem annak egy preparált, 0-tól -6-ig terjedő intervallumát.

A válaszkategóriákat rövidítve közöltük!

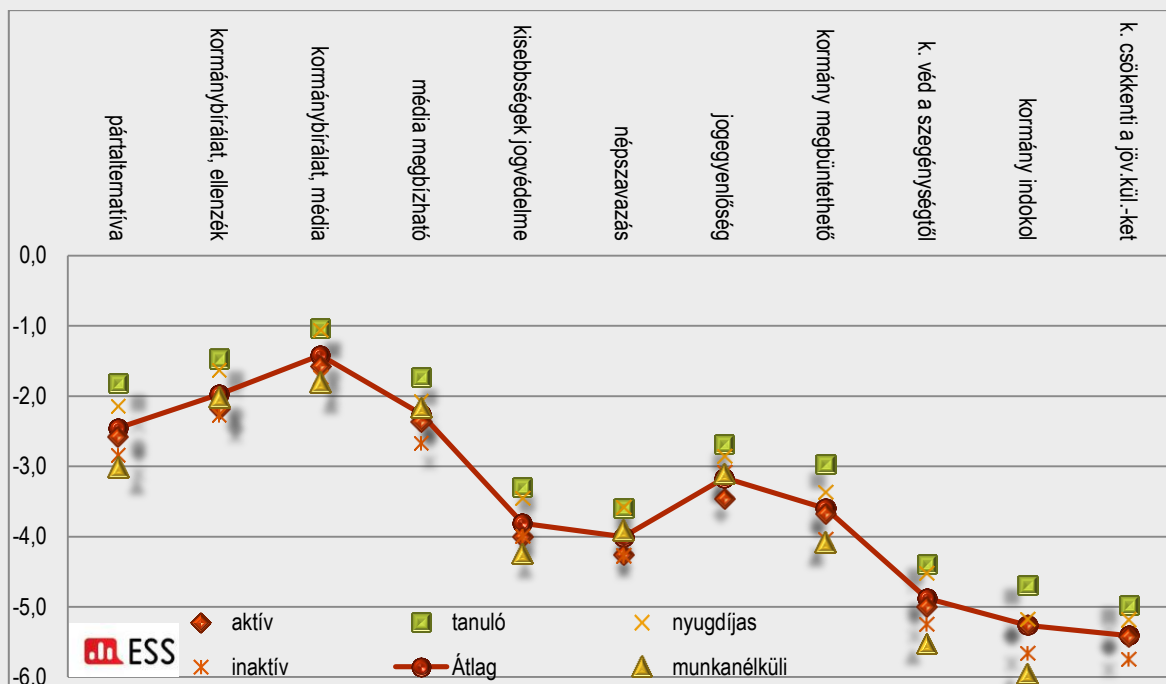
A munkaerő-piaci státusz szerinti bontás jelentősebb különbségeket mutat. Talán nem meglepő, hogy a munkanélküliek és az egyéb inaktívak (munkaképes korú, de a munkaerőpiacon nem megjelenő népesség) érzik magukat leginkább kirekesztve a demokráciából: az ő válaszaik rendre azt tükrözik, hogy nagyon jelentős a szakadék a kívánt és a létező helyzet között. Az már inkább elgondolkodtató, hogy a foglalkoztatottak csak alig valamivel látják kisebbnek a szakadékot, vagyis a munkanélküliekhez hasonlóan ők is nagyon hézagossnak ítélik meg a demokrácia állapotát az ideálshoz viszonyítva.

A nyugdíjasok tűnnek a legelégedettebbnek, bár esetükben is rendre ne-

gativ az elvárt és a megvalósult közötti különbség (az utóbbi kárára), mégis talán ők a legkevesbé csalódotak a demokráciában. Ebben nyilván szerepe van annak, hogy ők már megélték több nem-demokratikus rendszert, de bizonyára azokat az intézkedéseket is tükrözik válaszaik, amelyeket rendre minden kormány a nyugdíjasok helyzetének jobbítására, életszínvonaluk megőrzésére hoz meg.

A tanulók hasonlóan kevésbé elégedetlenek a demokrácia állapotával, így nagy általánosságban elmondhatjuk, hogy akiket az állam eltart, azok megengedőbben viszonyulnak a demokrácia hiányosságaihoz.

11. ábra
A demokráciadeficit mértéke
munkaerő-piaci státus szerinti bontásban
(fontosság–megvalósulás, a válaszok átlagai)

Forrás: ESS Magyarország, 2012. Saját számítás.

Megjegyzések:

Azért, hogy a különbségek jobban láthatóak legyenek, nem a teljes, 0-tól 10-ig terjedő skálát közöljük, hanem annak egy preparált, 0-tól -6-ig terjedő intervallumát.

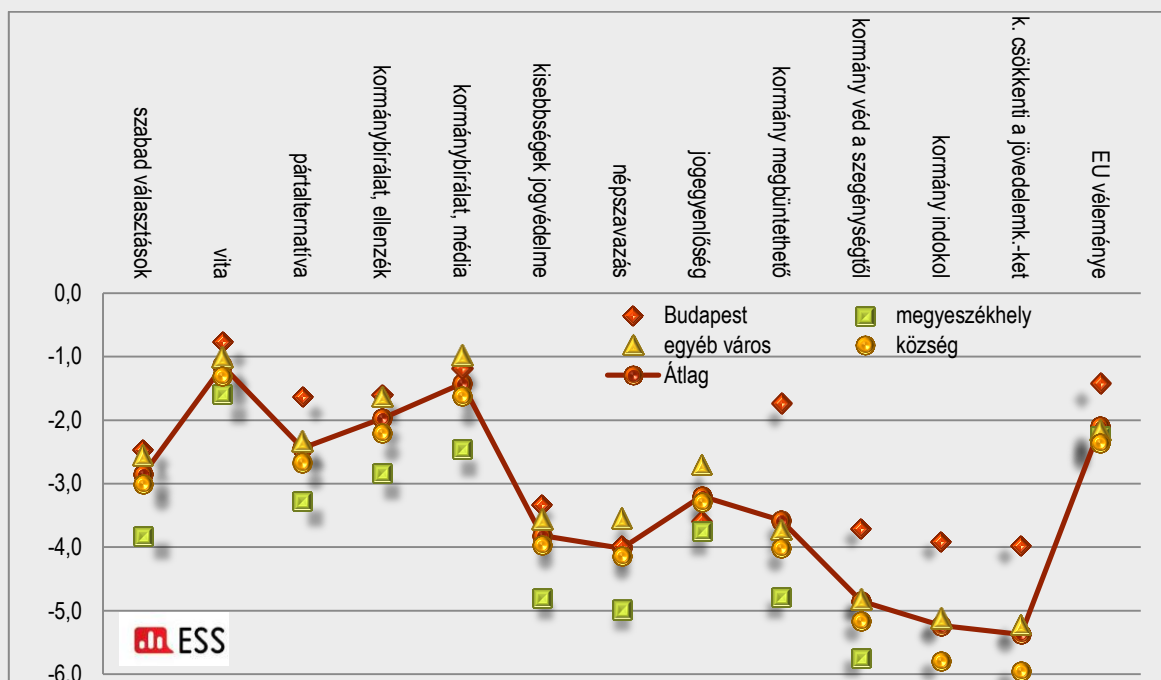
A válaszkategóriákat rövidítve közöltük!

A település típusa szerint még jelentős eltéréseket tapasztalunk abban, hogy mekkora szakadékot látnak a kívánt és a megvalósult demokráciaelemek kapcsán a válaszadók. Az alábbi ábrából kitűnik, hogy a budapestiek érzékelik a legkisebb eltérést a fontosnak tartott és megvalósult között, míg a megyeszékhelyeken,³ és a falvakban élők számára hatalmas a szakadék. Megyeszékhelyeken és – különösen a szociális szempontú kérdések kapcsán a falvakban – az emberek fontosnak tartják a demokráciát, annak egyes elemeit, különösen az

involváltságot és informáltságot, miközben azt élik meg, hogy ezek a feltételek nem, vagy nagyon kis mértékben valósulnak meg. A különbség több kérdés esetében (a kormány csökkenti a jövedelmi különbségeket, megindokolja döntéseit, megvéd a szegénységtől, leváltható; védi a kisebbségek jogait, és hogy fontos kérdésekben népszavazással lehessen dönteni) 5 átlagpont feletti, ami egy 10 fokú skála mellett rendkívül nagy szakadékot jelez. Egyfajta beletörődött apátiával és elkeseredettséggel írható le ezen településeken élők demokrácia-élménye.

³ Jelen elemzés nem teszi lehetővé, hogy a feltételezhetően nagyon heterogén „megyeszékhely” kategóriát tovább bontsuk, de egy részletesebb elemzésben ezt feltétlenül érdemes megtenni.

12. ábra
A demokráciadeficit mértéke település típusa szerint
(fontosság–megvalósulás, a válaszok átlagai)

Forrás: ESS Magyarország, 2012. Saját számítás.

Megjegyzések:

Azért, hogy a különbségek jobban láthatóak legyenek, nem a teljes, 0-tól 10-ig terjedő skálát közöljük, hanem annak egy preparált, 0-tól -6-ig terjedő intervallumát.

A válaszkategóriákat rövidítve közöltük!

Végül a szubjektív anyagi helyzet alapján mért különbségek érdemelnek említést; a 13. ábra ezt mutatja.

Látható, hogy a válaszadók anyagi helyzete (pontosabban annak percepciója) van a legnagyobb befolyással arra, hogy az egyének mekkora demokráciadeficitet érzékelnek. Valahol természetes, hogy az anyagi helyzetüket legrosszabbnak tartók érzik a legnagyobb szakadékot (6 feletti értékkel!) a szociális tartalmú állításokkal kapcsolatban (a kormány megvéd a szegénységtől, csökkenti a jövedelmi különbségeket). Az azonban már nem magától értetődő, hogy az informáltság (a kormány megindokolja a döntéseit; a média megbízható információt nyújt, a pártok világos alternatívát nyújtanak), az involváltság

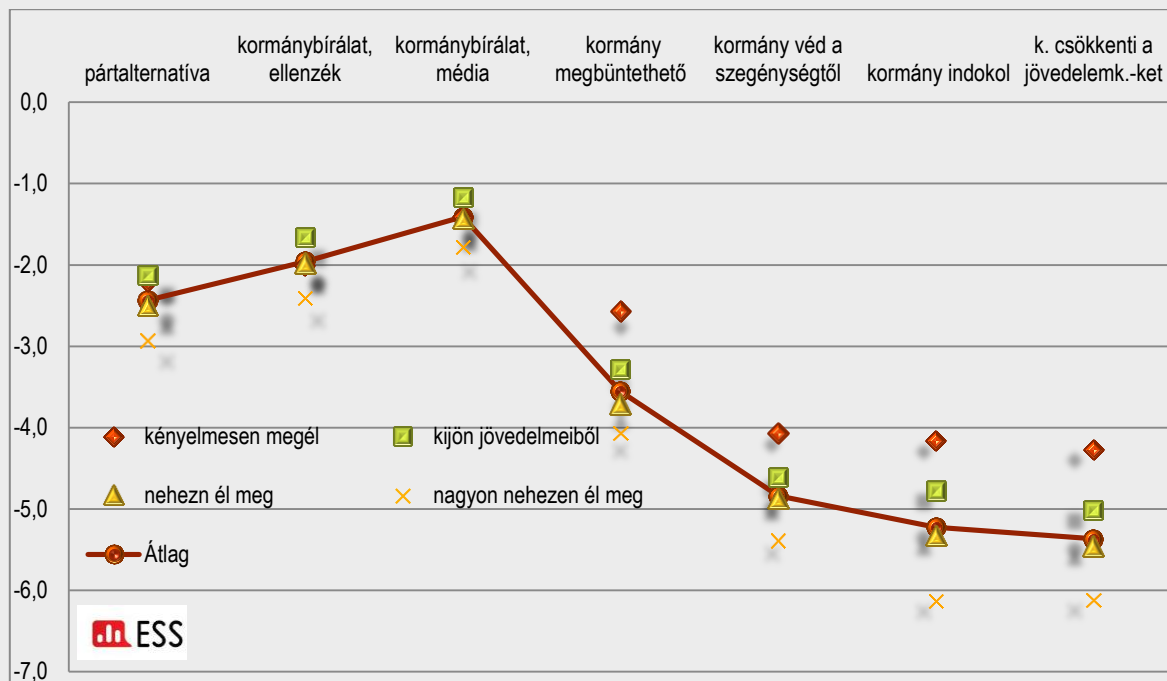
(népszavazáson nyilváníthatunk véleményt, meg lehet büntetni a kormányt, ha az rosszul teljesít) és a jogi biztosítékok terén is (bírószágok egyenlő elbánása, a kisebbségvédelem) jóval nagyobb demokráciadeficitet érzékelnek a szegények.

Összefoglalóan és leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy akiknek mindennapi megélhetési gondjaik vannak, a demokráciából is kirekesztve érzik magukat. Az egyetlen kérdés, amely e trenddel ellentétes eredményeket mutat az, hogy a választások szabadok és tisztességesek: ez a szempont a jómódúak szerint valósul meg legkevésbé ahhoz képest, hogy azt mennyire tartják fontosnak. A jövedelmi helyzet alapján képzett csoportok kö-

zötti különbségek azonban nem jelen- | tősek.

13. ábra

*A demokráciadeficit mértéke, a jövedelmi helyzet szubjektív megítélése
(fontosság–megvalósulás, a válaszok átlagai)*

Forrás: ESS Magyarország, 2012. Saját számítás.

Megjegyzések:

Azért, hogy a különbségek jobban láthatóak legyenek, nem a teljes, 0-tól 10-ig terjedő skálát közöljük, hanem annak egy preparált, 0-tól -6-ig terjedő intervallumát.

A válaszkategóriákat rövidítve közöltük!

VÉLEMÉNYEK A „LÉTEZŐ” DEMOKRÁCIÁRÓL 2002–2012 TARTÓS TENDENCIÁK!

A jelentés utolsó részében áttekintést adunk arról, hogyan változott a demokráciával való elégedettség Magyarországon az ESS eddigi hat hullámának adatai alapján 2002 és 2012 között. Célunk ezzel a fejezettel, hogy a témát és a részletesebb kutatási eredményeket időbeli és valamelyest nemzetközi kontextusba helyezzük. Ennek érdekében egyetlen kérdést használunk fel, amely az ESS eddigi összes felvételében azonos módon szerepelt, és amely így hangzott: *Mindent összevetve mennyire elégedett Magyarországon a demokrácia működésével?* Erre a kérdésre a kérdezettek egy 0-tól 10-ig terjedő 11 fokú skálán adhatták meg válaszukat, ahol a 0 a teljesen elégedetlen, a 10 a teljesen elégedett véleményt jelentette.

A 14. ábrán szereplő adatok **Magyarország** vonatkozásában azt mutatják, hogy a **demokráciával való elégedettség a teljes vizsgált időszakban 5 átlagpont alatti, azaz a népesség inkább elégedetlennek mondható.** Az elégedettség 2002 és 2008 között folyamatosan csökkent, legmagasabb értéke az első mérés idején, 2002-ben volt.

A legalacsonyabb, 3-as érték 2008-ban mutatkozott, a 2010-es adatok

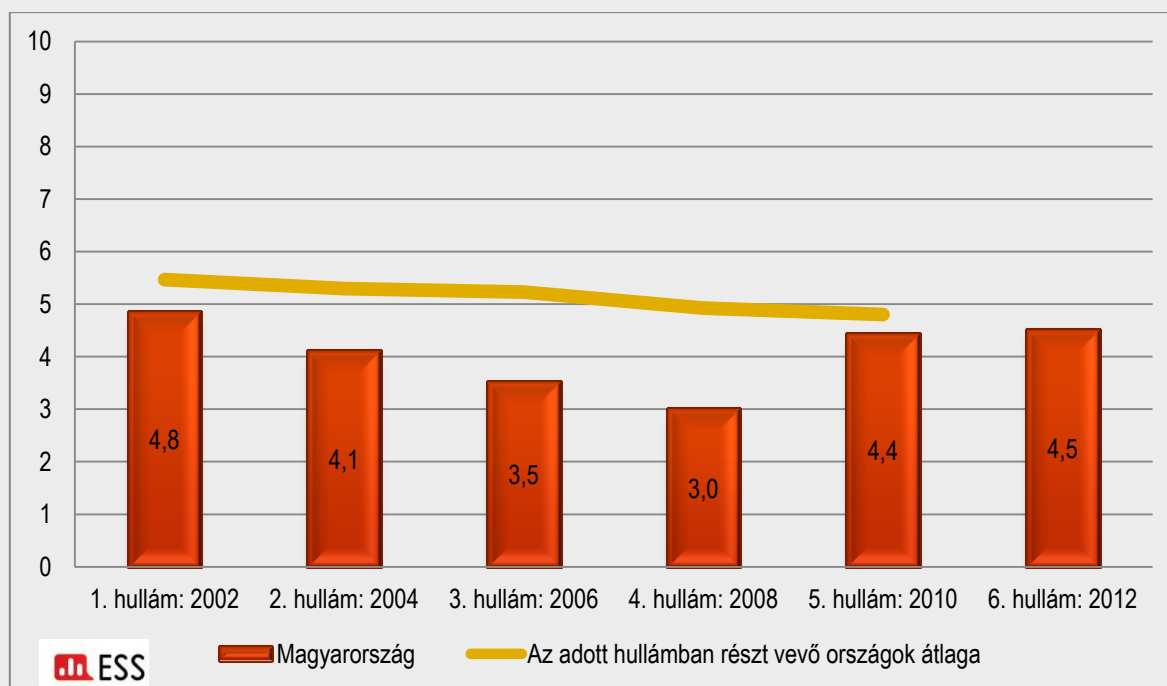
ezt követően egy jelentős emelkedést jeleztek a demokráciával való lakossági elégedettség átlagában.

Ez az elégedettségi szint megmaradt a 2012-es adatfelvétel alapján is. Érdeemes megjegyezni, hogy az adatfelvételek mindig az őszi hónapokban történtek, a 2010-es adatfelvétel tehát néhány hónappal a választások és a Fidesz győzelme után, a 2012-es adatfelvétel pedig tavaly év végén, körülbelül fél évvel a jelentés készítése előtt történt.

A 14. ábrán szereplő másik, nemzetközi jellegű adat azt mutatja, hogy a demokráciával való elégedettség mértéke Magyarországon minden évben elmarad a többi ország átlagától. Maga a nemzetközi átlag enyhén csökkenő tendenciát jelez (a 2012-es nemzetközi adatok még nem férhetők hozzá).

A jelenlegi ismeretünk szerint a demokráciával való elégedettségben a különbség Magyarország és a nemzetközi vélemények között 2010-ben volt a legkisebb, ami annak következménye, hogy az elégedettségi adatok Magyarországon egy U-görbe formájú tendenciát tükröznek, jelenlegi mértékük közelíti azt, amit 2002-ben először mértünk.

14. ábra
Demokráciával való elégedettség, 2002–2012
0–10-ig terjedő skála átlagai
(0=egyáltalán nem elégedett, 10= teljes mértékben elégedett)

Forrás: ESS Magyarország, 2002–2012. Saját számítás.

34

Ahogy azt fentebb jeleztük, a 2012-es mérés lényegében megegyező mértékű elégedettséget mutat a demokráciával, mint a két évvel korábban, 2010-ben feltett azonos kérdés.

Hasonló módon, 2010 és 2012 között kevés változás tapasztalható a gazdasággal, az oktatással vagy az egészségüggyel való elégedettség szempontjából. Minden esetben közepes vagy annál valamivel rosszabb az emberek elégedettsége.

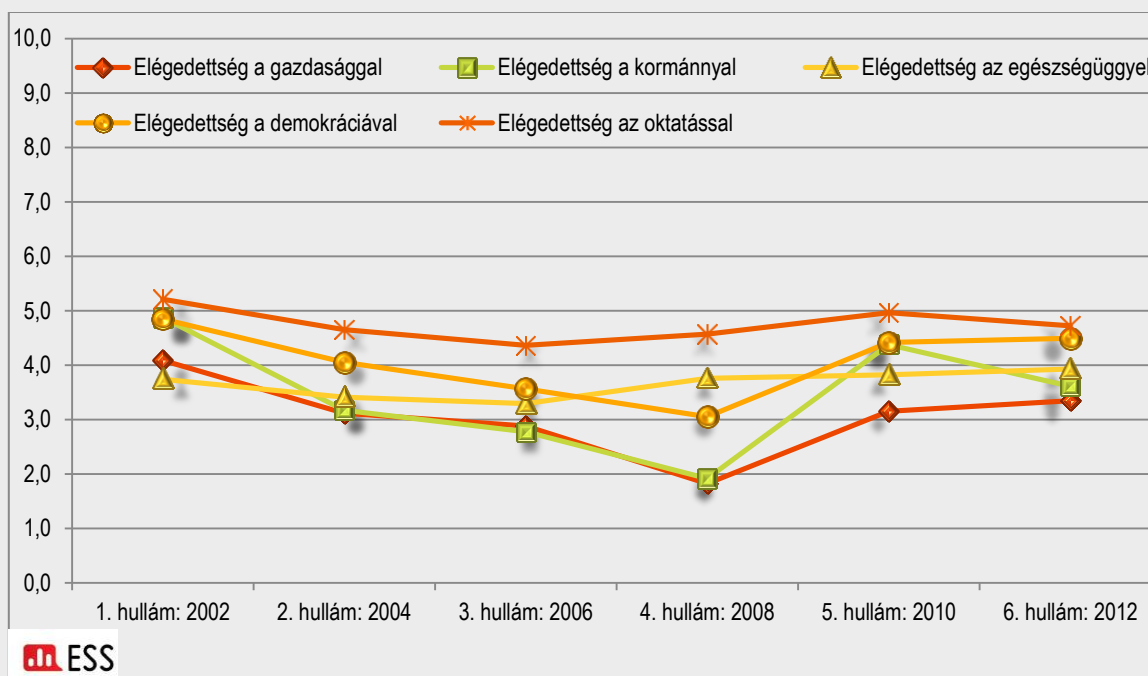
Egyetlen tényezőnél, a kormánnyal való elégedettségénél mértünk 2010 és 2012 között nagyobb mértékű csökkenést.

Időben visszafelé tekintve mind a demokráciával, mind a kormánnyal való elégedettség magasabb 2012-ben (és 2010-ben is), mint 2008-ban volt, az azonosan megfogalmazott kérdések alapján.

Hosszabb távon, 10 év vonatkozásában ugyanakkor megállapítható, hogy

1. nincs egyetlen olyan szakpolitika, amellyel a magyar társadalom elégedett lenne, sőt inkább elégedetlenségről beszélhetünk;
2. lényegében minden szakpolitikával, valamint a demokráciával és a kormánnyal is a 2002-es mérés során voltak a legelégedettebbek a magyar válaszolók;
3. a mélypont – szintén majd minden kérdés esetében – 2008-ban volt;
4. egyetlen elégedettségi mutató magasabb a 2012-es mérés során, mint 2002-ben volt: most egy hajszálnyival „elégedettebbek” az állampolgárok az egészségüggyel, mint 10 éve.

15. ábra
 Egyes tényezőkkel való elégedettség, 2002–2012
 0–10-ig terjedő skála átlagai
 (0=egyáltalán nem elégedett, 10= teljes mértékben elégedett)

Forrás: ESS Magyarország, 2002–2012. Saját számítás.

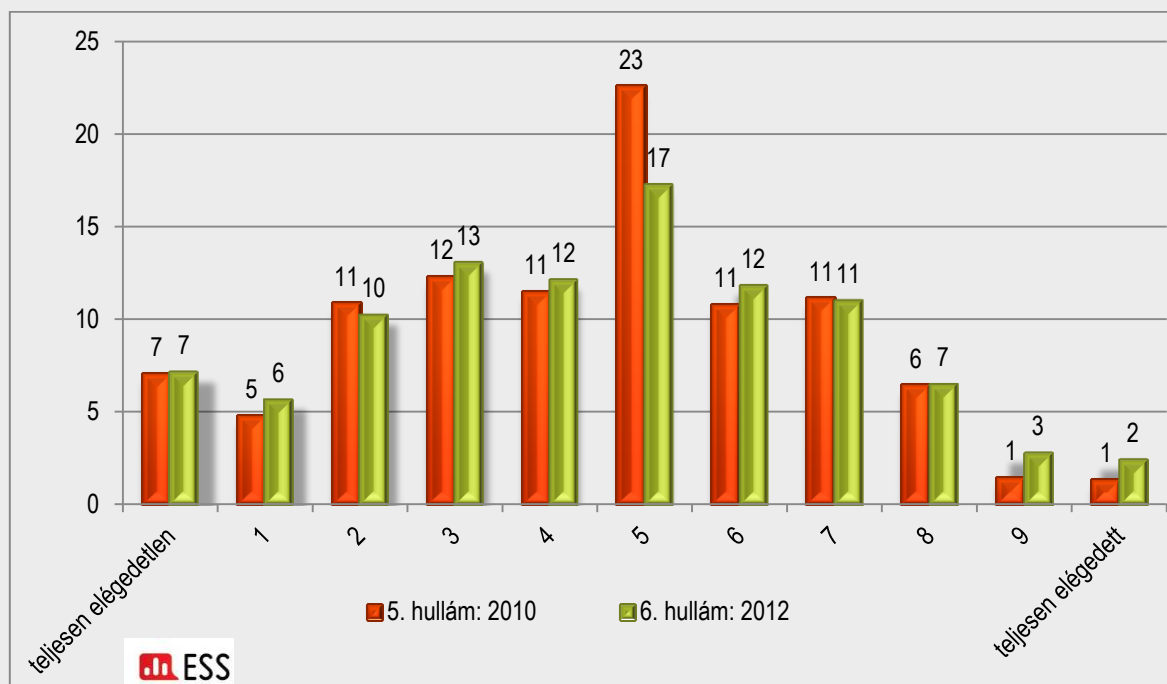
Bár a 2010-ben és 2012-ben mért demokráciával való elégedettségi átlagok statisztikai értelemben nem különböznek egymástól, ha a két vizsgálati évben született válaszok megoszlását vizsgáljuk, az alábbi ábrából kitűnik, hogy a belső megoszlások némiképp módosultak (15. ábra).

Talán a legfontosabb információ, hogy **két évvel ezelőtt és 2012 végén is a demokráciával elégedetlenek vannak relatív túlsúlyban.** 2010-ben a skála elégedetlen oldalához (0–4-es érték) a megkérdezettek 46 százaléka tartozott (ebből 12% a 0 és 1-es értéken), a jelenleginél nagyobb mértékű „középre húzás” érvényesült

(23%), míg a skála elégedettebb oldalán a válaszolók kevesebb mint harmada tartózkodott (ebből 3% 9-es és 10-es érték).

2012-re polarizálódtak a válaszok és a válaszadók. Kevesebben választottak ötös, középső értéket (17%), és ezzel párhuzamosan szélesedett a skála, a közbülső és a szélső értékeken is valamivel nőtt a válaszok aránya. Az elégedetlen oldalon jelenleg a kérdezettek közel fele (48%) található (ebből 13% a 0 és 1-es értéken), ugyanakkor valamivel nőtt az elégedett oldal is (35%, ebből 5% 9-es és 10-es érték).

16. ábra
Demokráciával való elégedettség, 2010, 2012
0–10-ig terjedő skála százalékos megoszlása

Forrás: ESS Magyarország, 2010, 2012. Saját számítás.

36

Ha most csak a nagyon elégedetlenekeket elemezzük, megállapítható, hogy közöttük erősen felülreprezentáltak a megyeszékhelyeken és kisebb részben a községben élők, a szakmunkások és azok, akik jelenlegi jövedelmükből csak nagyon nehezen jönnek ki.

Ezzel szemben a nagyon elégedettek között az átlaghoz képest nagyobb arányban találhatóak a diplomások, a jövedelmükből nagyon jól kijövők, valamint a Budapesten élők.

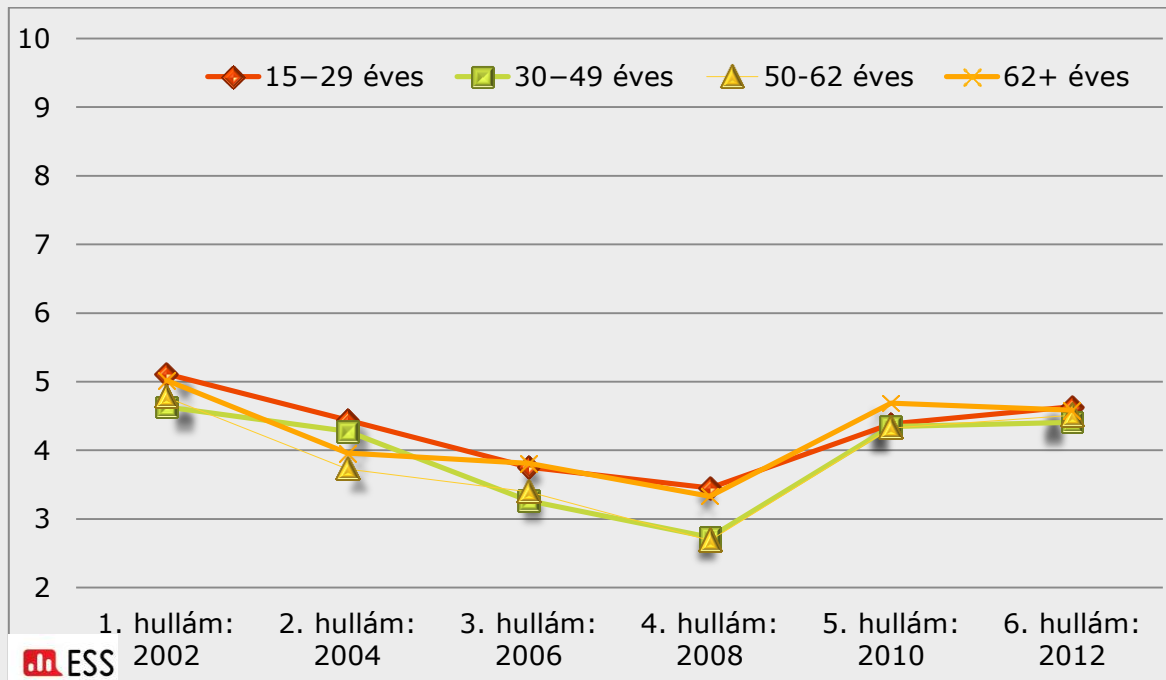
A különböző társadalmi rétegek, nagycsoportok véleménye a demokráciáról

A következő, 17–20. ábrán a demokráciával való elégedettség magyar

adatait mutatjuk be néhány kiemelt szociodemográfiai változó mentén. A 17. ábra azt mutatja, hogy a korcsoportok közti különbségek mérsékeltek, bár statisztikai értelemben szignifikánsak. Elmondható, hogy az elégedettség mértéke a két középső korcsoportban (30–49 és 50–62 éves) valamivel alacsonyabb, mint a fiatalok és az idősek között. Ugyanakkor egyedül a 62 év felettiek korcsoportjában mutatkozik minimális mértékű csökkenés 2010 és 2012 között a demokráciával való elégedettségben. A 15–29 évesek esetében viszont éppen ellenkező a tendencia az elmúlt két évben: az elégedettség növekedett.

17. ábra

Mindent összevetve mennyire elégedett Magyarországon a demokrácia működésével?
2002–2012, életkori csoportok szerint
0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán nem elégedett, 10= teljes mértékben elégedett)

Forrás: ESS Magyarország, 2002–2012. Saját számítás.

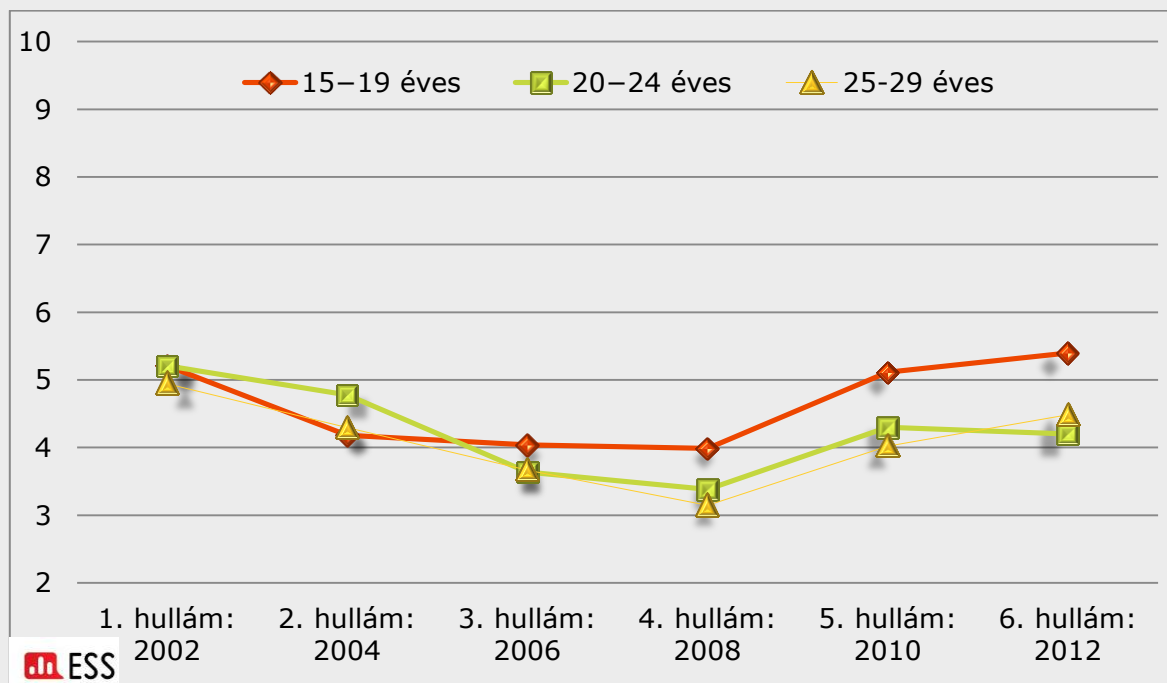
Megjegyzés: Azért, hogy a különbségek jobban láthatóak legyenek, nem a teljes, 0-tól 10-ig terjedő skálát mutatjuk, hanem annak egy preparált, 2-től 10-ig terjedő intervallumát.

A 18. ábrán részletesebben is megvizsgáltuk ezt a fiatal korosztályt, három korcsoportra bontva őket. Azt az érdekes eredményt kaptuk, hogy **a demokráciával való elégedettség némiképp magasabb mértéke és kissé erősebb növekedése egyaránt a 15–19 éveseket, tehát a minta legfiatalabbjait jellemzi.** Jelentésünkben nem mutatjuk be részletesen a gazdasági aktivitás sze-

rint bontott eredményeket, de jelezzük, hogy a tanulók csoportjára vonatkozó mérések összhangban vannak azzal, ami az életkor alapján tapasztalható: a demokráciával való elégedettség a tanulók körében növekedett leginkább. További vizsgálatot igényel, mi áll a jelenség mögött, esetleg a demokráciáról való gondolkodás más megnyilvánulásai.

18. ábra

Mindent összevetve mennyire elégedett Magyarországon a demokrácia működésével?
2002–2012, életkori csoportok szerint
0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán nem elégedett, 10= teljes mértékben elégedett)

ESS

Forrás: ESS Magyarország, 2002–2012. Saját számítás.

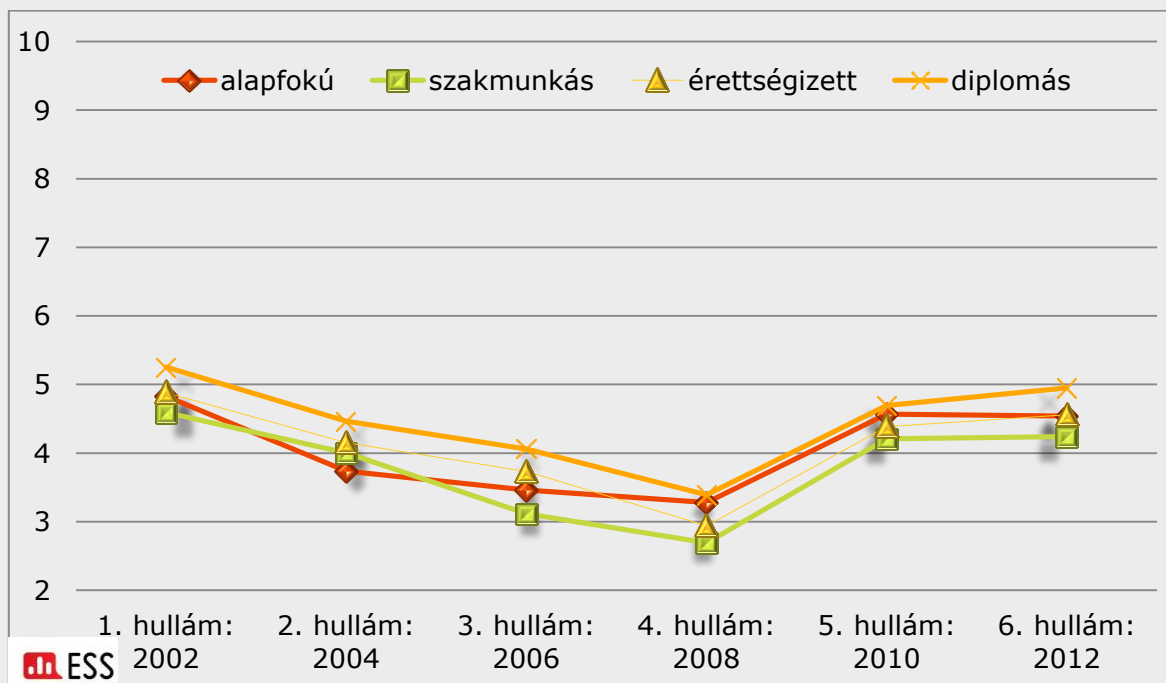
Megjegyzés: Azért, hogy a különbségek jobban láthatóak legyenek, nem a teljes, 0-tól 10-ig terjedő skálát mutatjuk, hanem annak egy preparált, 2-től 10-ig terjedő intervallumát.

A jelentésben elkülönített négy iskolai végzettségi szint szerinti különbségeket ábrázoltuk a 19. ábrán. A tendenciákban nincsen látványos eltérés, de a különbség a végzettségi szintek között statisztikailag szignifikáns. Érdekes módon **a diplomások a teljes vizsgált időszakban valamivel**

elégedettebbek a demokrácia működésével, mint a náluk alacsonyabb végzettségűek. Ez tulajdonképpen meglepő eredmény. Különösen, ha hozzátesszük, hogy a diplomások körében kis mértékben még növekedett is az elégedettség 2010 és 2012 között.

19. ábra

Mindent összevetve mennyire elégedett Magyarországon a demokrácia működésével?
2002–2012, befejezett iskolai végzettség szerint
0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán elégedett, 10= teljes mértékben elégedett)

Forrás: ESS Magyarország, 2002–2012. Saját számítás.

Megjegyzés: Azért, hogy a különbségek jobban láthatóak legyenek, nem a teljes, 0-tól 10-ig terjedő skálát mutatjuk, hanem annak egy preparált, 2-től 10-ig terjedő intervallumát.

39

Végül a 20. ábrán a válaszok különbségeit az anyagi helyzet szerinti bontásban mutatjuk be. Erre a célra nem a kérdőívben a kérdezettek által ténylegesen megadott kereseteket használjuk, hanem egy szubjektív önbecsölést, ami arra vonatkozik, hogy valaki saját megítélése szerint milyen jól jön ki a jövedelméből.

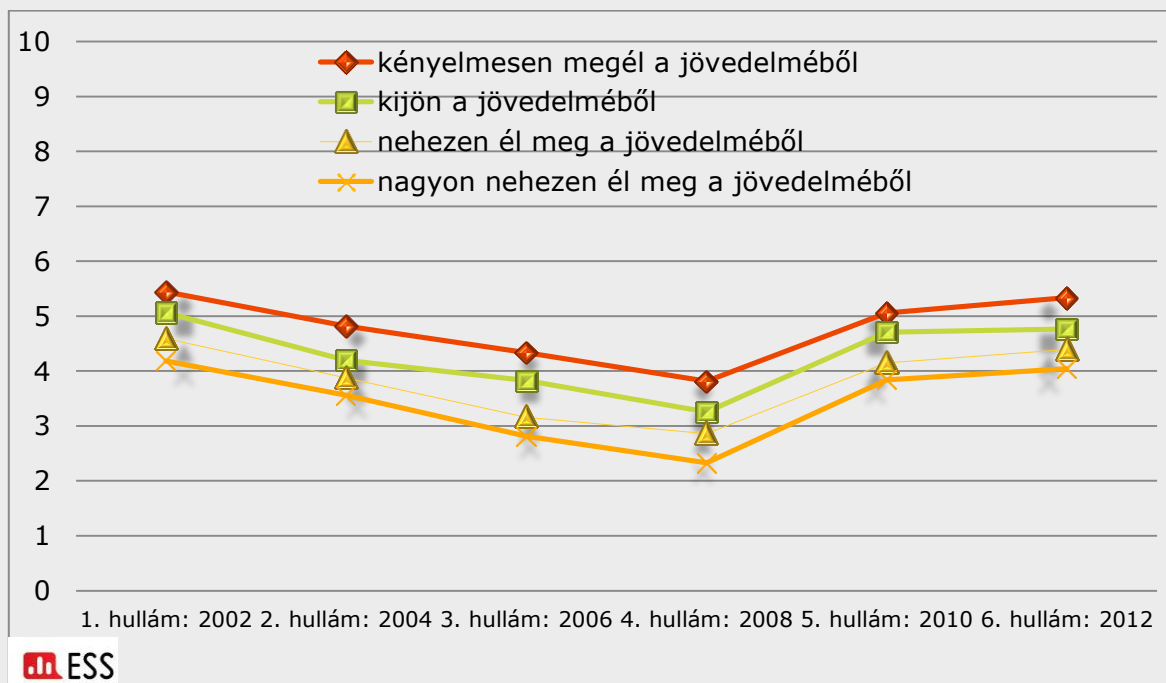
Az előbb csökkenő, majd növekvő tendencia megegyezik mind a négy csoport esetében, de a köztük levő különbségek alapján teljesen világos, hogy **azok, akik kényelmesen megélik a jövedelmükből a teljes vizsgált időszakban, elégedettebbek a demokrácia működésével, mint a többi jövedelmi kate-**

góriába tartozók. Eközben azok, akik nagyon nehezen élnek meg a jövedelmükből, lesznek a legelégedetlenebbek.

Ez az eredmény tulajdonképpen összhangban van azzal a képpel, ami iskolai végzettség szerint mutatkozik, amennyiben a magasabb iskolai végzettség (diploma) egyben jobb anyagi körülményeket, kedvezőbb megélhetési feltételeket is jelent. A jövedelmükkel megélhetési szempontból elégedettek között kissé még növekedett is 2010 és 2012 között az elégedettség a demokráciával. Nem csökkent viszont az elégedettség azok között sem, akik úgy érzik, csak (nagyon) nehezen élnek meg jövedelmükből.

20. ábra

Mindent összevetve mennyire elégedett Magyarországon a demokrácia működésével? 2002–2012, a jövedelmi helyzet szubjektív megítélése szerint 0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán elégedett, 10= teljes mértékben elégedett)

ESS

Forrás: ESS Magyarország, 2002–2012. Saját számítás.

A kérdőív egy másik részén, ún. kontroll kérdésként, még egyszer visszatértek a témára. Azt kérdezték, hogy: Mennyire tartja demokratikusnak Magyarországot? Mindent összevetve a magyar állampolgárok egy 0-tól 10-ig terjedő skálán **közepesen tekintik**

demokratikusnak Magyarországot (egyáltalán nem tekinti demokratikusnak 5 százalék, teljes mértékben demokratikusnak tartja 4 százalék, **5,3 átlagpont**).

ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat A demokrácia feltételeinek megvalósulása (a válaszok átlaga) 0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán nem jellemző, 10= teljes mértékben jellemző) 22

2. táblázat Demokráciadeficit mértéke (fontosság-megvalósulás, a válaszok átlagai) 27

1. ábra Mennyire tartja általában véve fontosnak a demokráciához, hogy ...? 0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán nem fontos, 10= rendkívül fontos)..... 13

2. ábra Mennyire tartja általában véve fontosnak a demokráciához, hogy... állandó lakhely szerinti település típusa alapján? 0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán nem fontos, 10= rendkívül fontos)..... 16

3. ábra Mennyire tartja általában véve fontosnak a demokráciához, hogy... iskolai végzettség szerint? 0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán nem fontos, 10= rendkívül fontos) 17

4. ábra Mennyire tartja általában véve fontosnak a demokráciához, hogy, ... a jövedelmi helyzet szubjektív megítélése szerint? 0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán nem fontos, 10= rendkívül fontos) 19

5. ábra Ön szerint mennyire fontos, hogy olyan országban éljen, amelyet demokratikusan kormányoznak? A jövedelmi helyzet szubjektív megítélése, valamint iskolai végzettség alapján 0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán nem fontos, 10= rendkívül fontos)..... 20

6. ábra A demokrácia elemeinek megvalósulása Magyarországon korcsoportok szerinti bontásban (0=egyáltalán nem jellemző, 10= teljes mértékben jellemző) 23

7. ábra A demokrácia elemeinek megvalósulása Magyarországon aktivitás szerinti bontásban (0=egyáltalán nem jellemző, 10= teljes mértékben jellemző) 24

8. ábra A demokrácia elemeinek megvalósulása Magyarországon befejezett iskolai végzettség szerinti bontásban (0=egyáltalán nem jellemző, 10= teljes mértékben jellemző) 25

9. ábra A demokrácia elemeinek megvalósulása Magyarországon településtípus szerinti bontásban (0=egyáltalán nem jellemző, 10= teljes mértékben jellemző) 26

10. ábra A demokráciadeficit mértéke befejezett iskolai végzettség szerinti bontásban (fontosság-megvalósulás, a válaszok átlagai)..... 29

11. ábra A demokráciadeficit mértéke munkaerő-piaci státus szerinti bontásban (fontosság-megvalósulás, a válaszok átlagai)..... 30

12. ábra A demokráciadeficit mértéke település típusa szerint (fontosság-megvalósulás, a válaszok átlagai) 31

13. ábra A demokráciadeficit mértéke, a jövedelmi helyzet szubjektív megítélése (fontosság-megvalósulás, a válaszok átlagai)..... 32

14. ábra Demokráciával való elégedettség, 2002–2012 0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán nem elégedett, 10= teljes mértékben elégedett) 34

15. ábra Egyes tényezőkkel való elégedettség, 2002–2012 0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán nem elégedett, 10= teljes mértékben elégedett)..... 35

16. ábra Demokráciával való elégedettség, 2010, 2012 0–10-ig terjedő skála százalékos megoszlása 36

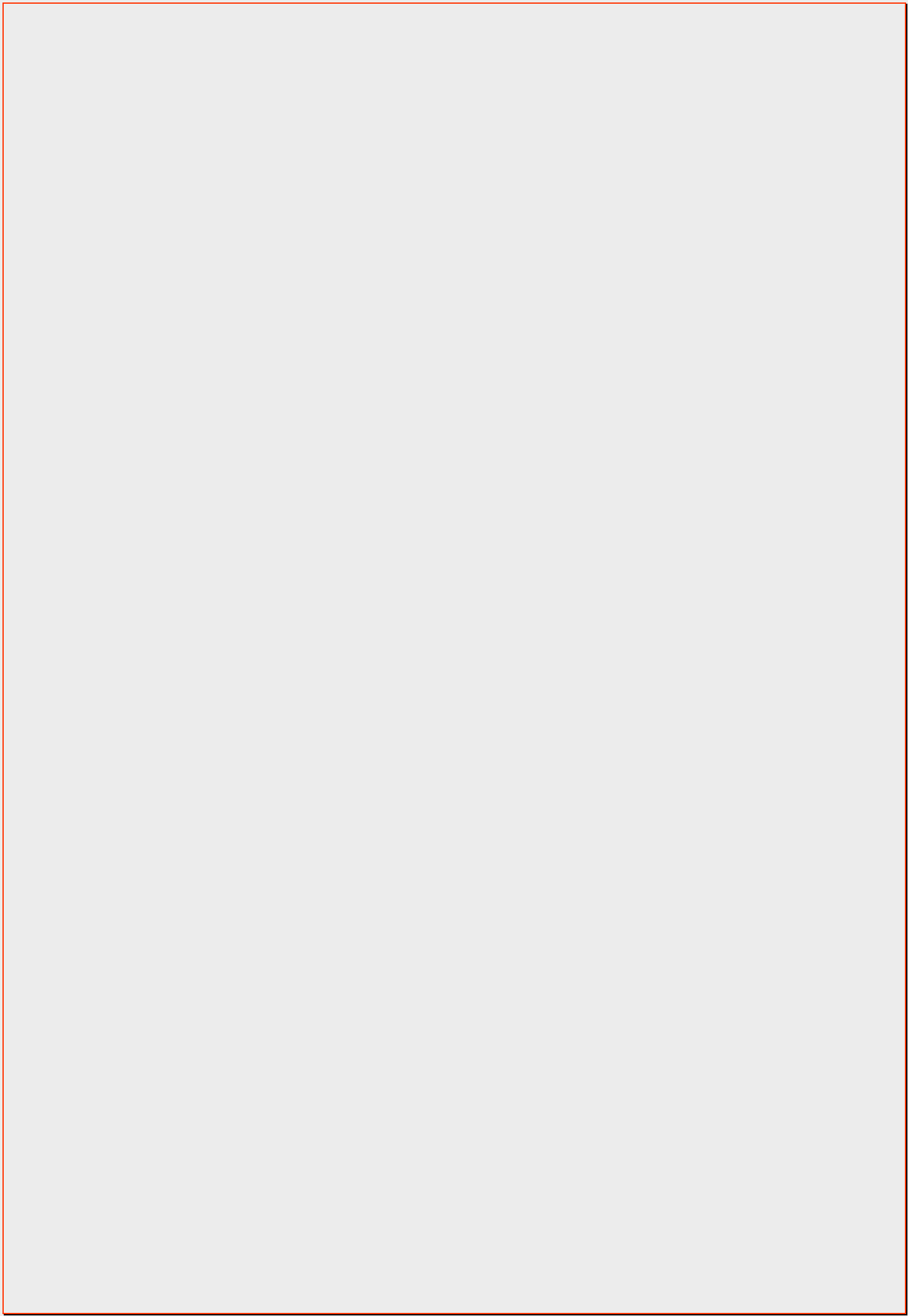
17. ábra Mindent összevetve mennyire elégedett Magyarországon a demokrácia működésével? 2002–2012, életkori csoportok szerint 0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán nem elégedett, 10= teljes mértékben elégedett) 37

18. ábra Mindent összevetve mennyire elégedett Magyarországon a demokrácia

működésével? 2002–2012, életkori csoportok szerint 0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán nem elégedett, 10= teljes mértékben elégedett) 38

19. ábra Mindent összevetve mennyire elégedett Magyarországon a demokrácia működésével? 2002–2012, befejezett iskolai végzettség szerint 0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán elégedett, 10= teljes mértékben elégedett)..... 39

20. ábra Mindent összevetve mennyire elégedett Magyarországon a demokrácia működésével? 2002–2012, a jövedelmi helyzet szubjektív megítélése szerint 0–10-ig terjedő skála átlagai (0=egyáltalán elégedett, 10= teljes mértékben elégedett) 40

A magyar társadalom demokráciaképe

ESS Gyorsjelentés I

MTA TK